

PRODUCCIÓ I REPRODUCCIÓ DE PODER. EL BENEFACTOR JOANOT TROBAT MALFERIT (1650) I LA FUNDACIÓ DEL MONESTIR DE MONGES JERÒNIMES, I EL RETAULE DE SANT JOAN DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA D'INCA¹

MN. SANTIAGO CORTÈS FORTEZA²
BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER³

(...) El olor del buen exemplo de esta Comunidad, en breve se difundió de manera que muchas doncellas de las primeras familias de Palma, abandonando el mundo, vistieron allí el hábito (...) En este Monasterio todo respira silencio, recogimiento, aspereza de vida, mortificación de los sentidos, olvido de las cosas de la tierra, y anhelo para las cosas del cielo.

BARBERÍ, Josep. Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu, natural de Palma, capital del Reyno de Mallorca, religiosa jerónima en el monasterio de san Bartolomé de la villa de Inca, con un apéndice histórico de dicha villa. Mallorca: Imprenta Melchor Guasp, 1807, p. 35-36.

Paraules clau

Inca. Monestir de Sant Bartomeu. Santa Maria la Major. Història. Art. Testaments.

1 Els autors volen expressar el seu profund agraïment al director Sr. Cesar Murillo i al personal de l'Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM), l'Arxiu Capítular de Mallorca (ACM), a Mn. Simó Jordi Garau Matas, rector de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, al director de l'Arxiu del Regne de Mallorca Sr. Ricard Urgell i a tot el seu personal tècnic. També aquest treball és deutor de la informació, orientacions i consells del Dr. Marià Carbonell Buades, de la Universitat Autònoma de Barcelona, el qual amb una generositat absoluta ens ha proporcionat el coneixement de les fonts documentals.

2 Historiador i arxiver. Capellà del monestir de Sant Bartomeu i president de la Comissió de Patrimoni del Consell Municipal de Cultura.

3 Doctorand - Formació de Personal Investigador (FPI). Departament d'Art. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Aquest treball d'investigació forma part del projecte I+D+I del Grup d'Art del Renaixement i del Barroc a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) amb el títol *Catalunya a la cruïlla europea de les arts del Renaixement (1450-1640)*. HUM 2006-12604-C02-01 (2006-2009).

Resum

L'origen noble i de l'alta burgesia d'algunes monges, amb l'aportació del corresponent dot⁴ i les relacions de famílies afavorides del monestir, contrasta amb la pobresa en què el monestir de Sant Bartomeu va viure. L'únic document que es conserva a l'Arxiu Capitular de Mallorca (ACM) que fa referència explícita a les monges jerònimes d'Inca és una còpia sense data ni autoria que explica l'herència testamentària de la família de Joanot Trobat Malferit el dia 17 de juliol de 1650 i el seu règim successori. Un dels nostres objectius ha estat emprar la font documental, el testament, com a mitjà preferent per a l'estudi de les disposicions *mortis causa* del testador i la seva família, els quals inclouen els seus béns patrimonials. El mecenatge artístic per a la salvació de la seves ànimes es tradueix en dues obres: la primera des del punt de vista arquitectònic, com és la fundació d'un monestir per *religioses donzelles pobres i naturals de la present vila de Incha*⁵ i, la segona dintre del món de la retaulística, l'acabament del retaule barroc de Sant Joan ubicat, vora l'altar major, a la capella que estava sota el patronatge de la família Malferit dedicada al gloriós i deixeble més estimat per Jesús, sant Joan Baptista.

1. Introducció i notes historiogràfiques

A principi del segle XVII, es configura una Espanya conventual a causa de l'ocupació per centenars i centenars de nous convents i monestirs de frares i monges empesos per la demanda de diferents sectors de la societat de l'Antic Règim. El cronista de l'orde de Sant Jeroni fra José Sigüenza (1544-1606)⁶ quan escrivia la història de l'orde (1595-1605) destacava la següent realitat: "Recibieronse en este capítulo algunos monasterios de nuevo que ofrecían personas devotas y ricas, que si estuvieran en pie todos los que vinieron rogando, poco menos hubiéramos ocupado España."⁷ No obstant això, al marge de la seva transcendència social i de la seva presència cada vegada més notable, el procés de configuració d'aquesta Espanya conventual, la dinàmica fundacional en la qual s'embarcaren tots els grups socials, els més poderosos molt notòriament, ha tingut un cert impacte real i efectiu molt limitat.⁸

Realment, tal com afirma Ángela Atienza:

4 Quan una novícia entrava al monestir de Sant Bartomeu anava acompanyada d'un dot que variava segons l'origen i la capacitat econòmica de la família. En la societat mallorquina de l'època, el dot es donava a les filles que es casaven o ingressaven en un convent i podia incloure diners, roba, mobles, joies, esclaves, propietats, etc. Era una mena d'assegurança econòmica de les dones en moments poc favorables. Van ser moltes les religioses que en entrar van portar un dot, del qual sortien les rendes anuals que ajudaven al seu manteniment personal. En morir, aquest dot quedava com a herència del monestir.

5 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 42r.

6 Fray José de Sigüenza (Sigüenza, 1544 - El Escorial, 1606) fou poeta, historiador, conseller del rei Felip II i teòleg que va pertànyer a l'orde de Sant Jeroni, raó per la qual és conegut per la seva contribució a la història eclesiàstica amb la redacció de la *Historia de la Orden de San Jerónimo (1595-1605)*.

7 DE SIGÜENZA, Fray José. *Historia de la Orden de San Jerónimo*. Salamanca: 2000, p. 102.

8 Ens referim a un panorama que podem qualificar de bastant dens, però molt desdibuixat, ampli però desfilat, molt inconnex, de desigual qualitat i rigor, encara que en els darrers anys la producció historiogràfica s'ha ampliat amb estudis dintre del territori estatal; CASEY, J. *Espanya en la Edad Moderna: una historia social*. Madrid: 2001; RUIZ, T. *Historia social de Espanya (1400-1600)*. Barcelona: 2002; i finalment un minuciós treball coordinat per MARTÍNEZ RUIZ, E. *El peso de la Iglesia. Cuatro siglos de Órdenes religiosas en España*. Madrid: 2004. La fundació d'un monestir emmarcat dintre d'una configuració més ampla va tenir una història social i política (relativa al poder), densa i notòria, una història que, en la nostra opinió, reclamava el seu espai en la historiografia modernista. Cal tenir en compte les darreres aportacions de PI CORRALES, M. *et alia*. "Las órdenes religiosas en la España moderna: dimensiones de la investigación histórica" a MARTÍNEZ RUIZ, E. *Iglesia y sociedad en el Antiguo Régimen*. Las Palmas de Gran Canaria: 1994, p. 205-251; CORTÉS PEÑA, A. L. *et alia*. *La Iglesia española en la Edad Moderna. Balance historiográfico y perspectivas*. Madrid: 2007.

“la expansión conventual de la Edad Moderna debió muchísimo también a los grados inferiores de la nobleza, a los poderosos locales, a las oligarquías municipales y con ello, a sus expectativas de reconocimiento, a sus ambiciones de ascenso social, a su necesidad de apuntalar prestigio, poder y notoriedad”.⁹

El cas que ens ocupa de Joanot Trobat Malferit es podria incloure dintre de l'escala social de poderosos locals que residien a la mateixa vila en la qual s'aixecava la fundació conventual. Aquesta fundació en concret constitueix l'evidència de la influència de l'Església i el clero sobre la gran massa de fidels, evidències de què la religiositat fou una referència constant i excel·lent en les seves vides i inquietuds religioses, com també la preocupació per la salvació, la pròpia i la dels seus familiars.

Dins aquesta línia argumental, no hem de deixar de banda la presència i els orígens de les monges clarisses (*observantes de la orde de Sancta Clara*) a Inca d'un segle d'anterioritat (1526-1530) amb l'objectiu devocional de *fundar un segon monestir a la Part Forana*.¹⁰ En el cim més elevat de Santa Magdalena hi ha una capella dedicada a santa Maria Magdalena, documentada el 1284,¹¹ i on ja a l'any 1402 hi habitava una petita comunitat de femenina d'ermitanes que tenia el propòsit d'engrandir les instal·lacions.¹² Després d'una sèrie de problemes amb rendes i de condicions d'habitabilitat i salubritat,¹³ congregat el consell decidiren baixar del puig d'Inca i amb l'autorització de Lluís de Villalonga, canonge de la Seu i rector d'Esporles, signada el 27 de novembre de 1526, s'instal·laren a l'església de Santa Maria de l'Olivar (coneguda amb el nom d'Esglaieta), essent abadessa sor Magdalena Rigolfa.¹⁴ És interessant, en aquest punt, esmentar la importància del capbreu del segle XVII¹⁵ de les monges com a document on s'anotaven municiosament les rendes, els dominis, així com també fets històrics i cronològics com el que ara ens interessa. En aquest passatge llegirem els orígens de la fundació amb l'objectiu que totes les monges novícies que ingressin a la comunitat puguin conèixer els antecedents històrics de l'orde:

“En nom de Nostre Señor Deu Jesuchrist y de la Humil Verge Maria concebude sens macula de peccat original en lo primer instant de son Ser Amen y del glorios sants St. Barthomeu, sancta Magadelpna y lo

9 ATIENZA LÓPEZ, Ángela. *Tiempos de conventos. Una historia social de las fundaciones en la España moderna*. Madrid: Ed. Marcial Pons, 2008, p. 234.

10 ESTELRICH COSTA, Joseph. *El convent de santa Eixabet. Beguins, Terceroles, Jerònimes. Mallorca (1317-2000)*. Palma: Documenta Balear, 2002, p. 192

11 El testament de Saurina, muller de Jaume de Sant Martí, diu: “(...) deix a santa Caterina de Soller, sa santa Maria de Lluch, sa sant Martí de la cova i a santa Maria Magdalena del puig de Inche, dos sous a cadescuna.” Vegeu AGUILÓ, E. K. “Excursió a Inca i a n'es Puig de Santa Magdalena” a BSAL, 3, 1889, p. 256. L'historiador Binimelis recull “(...) una tradició de los ancianos, que habitaron en dicha iglesia y casa por algunos tiempos frailes Mercenarios, y después se pasaron a la ciudad principal de Mallorca”. Vegeu BINIMELIS, Joan. *Nueva historia de la isla de Mallorca y otras adyacentes (1593-1595)*, volum IV, 1927, p. 158. En tot cas, no hi eren l'any 1308, quan el rector de la parròquia i els jurats d'Inca es disputaven el dret d'elegir un donat per a la capella, disputa que resolgué el rei Jaume II, que ordenà que els jurats elegissin dos candidats i que el rector en nomenàs un d'ells. Extret d'ARM, Lletres Reials 1301-1309, foli 207v. Document citat a AGUILÓ, E. K. “Sobre l'oratori de santa Magdalena d'Inca” a BSAL, 18, p. 247.

12 COLI, J. *Historia del puig de Santa Magdalena de Inca*. Inca: 1970, p. 16. Hem pogut documentar la devoció dels inquers a santa Magdalena, “(...) baix la invocació de la qual és construïda una capella al capdamunt del puig d'Inca” (ADM, *Liber Collationum* 1406-1435), foli 30v.

13 Per la diversitat temàtica del puig de Santa Magdalena, l'estada de les monges clarisses, la funcionalitat docent de l'oratori a través de l'Escola de Gramàtica (1534-1700), el procés de construcció medieval de l'oratori i la intervenció dels jurats de la vila d'Inca i el conjunt d'obres religioses, es pot consultar MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. “L'oratori del puig de Santa Magdalena, lo puig d'Inca: fets històrics i arquitectura religiosa” a BSAL- ENPC (*VII Congrés*). Palma: 2006, p. 71-88.

14 ARM, Lletres missives 1490-1495, foli 46r. També, GUASP, B. *Breve historia de las extinguidas Monjas del Olivar*. Palma: 1947, p. 31-33; GUASP, B. “Del puig d'Inca a s'Esglaieta d'Esporles. Les monges de l'Olivar” a BSAL, 34, Palma, p. 119-128.

15 ARM, Capbreu monges jerònimes d'Inca (segle XVII), C- 1155.

glorios sanct Hyeronim Pare Nostre y per a que a les nostres religioses y germanes venidores tingan notitia y no ignoran la fundatio y origen de este nostre convent se adverteix lo següent: primerament en die de dimarts que fonch dedicat en honra y gloria de St. Marti en lo mes de novembre de mil cinch cents y trenta dich 1530 que contaven onse dies de dit mes vingueren del monestir de St. Hyeroni de la ciutat set monges en les quals se numerava una fadrineta los noms de les quals seran Sor Antonia Espanya alies Alemanya,¹⁶ Sor Francina Joan,¹⁷ Sor Pareta Damiana,¹⁸ Sor Ursula Reus,¹⁹ Sor Miquela Guayta,²⁰ Sor Constança Mascarona,²¹ Sor Antonia Oleza²² y la dita minyona de deia Eulalia Metja. Vingueren en el nostre Puig de Incha (...) acompanyades del Molt Illustre Sr. Vicari General que se deia Gaspar Barthomeu prevere i canonge (...) y per confessor fonch elegit lo Venerable M^o Antoni Beuga (...) foren recibides y acompanyades en el dit Puig en el qual stigueren fins el 21 de desembre de 1534. E apres mirant los honors jurats que en lo monestir del sobre dit Puig ditas religioses estaven ab gran penuria feren congregar consell y fonch determinat per dit consell ab decret fet per dit molt Illustre Señor Vicari General de abaxarles en St. Barthomeu que los fonch donat per a que stiguessin en major comoditat. Y despres lo die de lo apostol St. Thomas que contam als 21 de setembre de 1534 abaxaren dites monges del dit puig a la tarda (...) y en dit Puig se afegiren dos religioses la una Sor Catherina Fabregues de dita vila de Incha y Sor Hyeronima Font de la vila de Muro. E mes (...) los jurats i consellers abaxaren uns vestiments aço es una casulla de vallut y un galzer y la campana y pujaren la qui era en St. Barthomeu en dit Puig.²³

La crònica de la diada descriu amb minuciositat les persones que acudiren en el seguici, familiars, els pares de les novícies i, a l'arribada a Inca, (...) lo honrat balle y honrats iurats y molts promens de la vila isqueren a camí y aquelles ab gran cavalcada rebieren e les aportaren e acompanyaren en lo puig²⁴. La vida i el sojorn en el puig de santa Magdalena fou breu. La comunitat topava amb les mateixes dificultats que havien obligat les clarisses a deixar-ho, i tant les monges com els jurats de la vila d'Inca es convenceren que era inevitable un canvi. Quatre anys després d'haver arribat al puig de santa Magdalena, el deixaren per instal·lar-se a l'església de sant Bartomeu, documentada el 1250 i aleshores propietat del prevere Mn. Martí Cifre. En testimoni d'agraïment la comunitat de monges, congregada en reunió capitular aprovà fer una missa cantada per lo Rnd. Martí Cifre, alias, romaní, prevere qui sens interès algun, nos dona la yglesia y unes cases ja dolentes y dos cayronets continguts en la yglesia del dit sanct Barthomeu.²⁵

Respecte als primers anys de la nova comunitat (1530-1538) podem afirmar que el monestir de Santa Elisabet es mantingué compromès amb la fundació que havia duit a terme a la Part Forana, en els primers anys de la seva existència, fins que l'arribada de noves vocacions (cal destacar sor Clara Andreu 1596-1628),

16 Aquest sobrenom li venia del seu pare, Alemany Espanta, *Alamanus de Hispana* (c. 1500), notari, domiciliat a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer del Sol, del qual coneixem l'inventari dels seus béns fet el 19 de febrer de 1500 (ARM, Protocol de Nicolau Thomas, signatura T- 496, folis 53r - 53v).

17 Realment el seu nom era *Johana Johan* professant el diumenge 10 de juliol de 1501 i aportà en dot *circa seixanta sich quarteres de forment, per anyades de certa almoyna de Manacor* (AMSE, Capbreu major, signatura 31.1., foli 26r.)

18 La tercera de les elegides per venir a Inca for Sor Damiana Fareta, nomenada Sor Damiana Pareta, natural de Ciutat la qual emeté la professió el 13 de desembre de 1510. (AMSE, Capbreu major, signatura 31.1, foli 27r.)

19 Professà la novícia algaidina el dia de Sant Lluç, el 18 d'octubre de 1517, aportant en dot 200 lliures. (AMSE, *Capbreu major*, signatura 31.1, foli 28r.)

20 Ingressà el dia de sant Bernabé, el dia 11 de juny de 1526. (AMSE, *Documentació personal*, signatura P.S. 39.59).

21 Féu professió el dia de sant Andreu, 30 de novembre de 1525. (AMSE, *Capbreu major*, signatura 31.1, foli 29r - 29v).

22 Natural de Ciutat era la filla del magnific mossèn Francesc de Olesa, ciutadà de Mallorca (1485-1550) i Beatriu de Santmartí. Entrà al monestir com a minyona educanda l'any 1526. (AMSE, *Documentació personal*, signatura P.S. 39.70).

23 ARM, *ibidem*, folis 1r-2r.

24 AMSB, *Fundació de Sant Bartomeu*, paper solt, sense signatura.

25 AMSB, *ibidem*, paper solt, sense signatura.

l'arranjament de les instal·lacions monàstiques i l'entrada de recursos econòmics suficients durant molts d'anys posteriors, per part de gremis i l'antiga Universitat, asseguraren l'estabilitat i la llarga vida del monestir de Sant Bartomeu:

"Item fa a dit convent de St. Barthomeu de dita vila d'Incha als 23 de maig lo col·legi y offic de perayres de dita vila de Incha deu lliures censals que se encarregaran en favor de dit convent com llargament consta per acte rebut en poder de Jaume Gual nottari als 23 de maig de 1640.²⁶ O bé, Item el dia 31 de maig la Universitat de la vila de Incha fa dos lliures i deus sous per acte rebut en poder de Jaume Gual nottari als 31 de maig de 1640.²⁷ I també, el col·legi de picapedrers d'Inca que entrega quatre lliures el 18 de desembre de 1604."²⁸

Analitzats els orígens històrics del monestir d'Inca des de l'arribada de les monges el segle XVI fins a mitjan segle XVII, centrarem la nostra anàlisi en l'únic document que es coneix de les monges tancades guardat a l'Arxiu Capitular de Mallorca²⁹ i que serà l'eix central del nostre estudi. La metodologia o el *modus operandi* que seguirem serà respondre al primer inconvenient que ens hem trobat: la manca d'una data i autoria de la font documental. És per això que, en primer lloc, hem utilitzat fonts complementàries com llegats testamentaris o inventaris *post-mortem*³⁰ de les persones citades per tal d'esbrinar l'època i el marc històric en el qual es mou aquest document. En segon lloc, sabut és que les fundacions religioses precisaren, per una banda, de la corresponent autorització de la vila i dels jurats de la Universitat, juntament amb un sustent econòmic; i d'altra, el patrocini de famílies benestants amb alt poder adquisitiu. Però, des del punt de vista patrimonial i mecenatge artístic, què és el que va portar a la família Trobat Malferit a mitjan segle XVII a promoure la fundació conventual, havent a la mateixa vila altres ordes religiosos, i costejar la fabricació del retaule de Sant Joan Baptista de la parròquia de Santa Maria d'Inca?

La resposta a la pregunta ve precedida per una gran llacuna historiogràfica. Abraçarem dos pols d'estudi bibliogràfic: el primer, el monestir de Sant Bartomeu i el tractament dels estudiosos vers el segle XVII, els llegats testamentaris, les influències de poder local i el mecenatge artístic; i el segon, la construcció i fabricació del retaule de Sant Joan, autoria, anàlisi formal de l'arquitectura i referents iconogràfics.

Respecte al monestir de Sant Bartomeu, Josep Barberí, prevere beneficiat a la Seu de Mallorca i arxiver diocesà, no fa incidència històrica a cap mecenatge de la família Trobat Malferit el 1650, en canvi, de la mateixa època cronològica, analitza la figura del Dr. Gabriel Benet Mir (rector de sa Pobla fins al 1650 i confessor del monestir) i la seva neboda Eufracia Mir, que va morir als catorze anys d'edat el 25 de febrer de 1645.³¹ Ramon Rosselló i Jaume Bover, en un

26 ARM, Capbreu monges jerònimes d'Inca (segle XVII), C- 1155, foli 137r.

27 ARM, *ibidem*, foli 138r.

28 ARM, *ibidem*, foli 405r.

29 ACM, Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de San Bartolomé de Inca, signatura 16153.

30 Per a una lectura més àmplia de la metodologia utilitzada en referència a les principals sèries i seccions documentals d'utilitat per a l'historiador de l'art, cal veure MASSOT RAMIS D'AYREFLOR, Maria J. "Notes per a la investigació de temes d'història de l'art en els fons documentals dels arxius de Mallorca" a AA. VV. *L'art barroc a Mallorca. Miscel·lània*, 66-67. Palma: IEB, 2000, p. 7-22.

31 BARBERÍ, Joseph. *Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu con un apéndice histórico de la villa de Inca*. Palma: Imprenta Melchor Guasp, 1807, p. 35.

capítol breu de *benefactors del monestir*,³² no apunten cap dada respecte a la família Trobat, però cita les famílies Catllar, Pacs, Torrella, Sunyer, Cotoner, Dureta de la Font Santa, comtes d'Aiamans, Rossinyol, Bennàssar. D'altres foren Bartomeu Mas, canonge i confessor del monestir, i Bartomeu Lluïll, fundador del col·legi de la Sapiència de Ciutat i oncle de dues monges del monestir. Pere Fiol Tornila, a la biografia explícita de sor Clara Andreu Malferit (1596-1628),³³ analitza els orígens familiars de la novícia i el seu context històric sense arribar a mitjan segle XVII, que és la fita històrica per a nosaltres. El mateix autor, en la història del puig de santa Magdalena³⁴ repassa la vinguda de les filles de Santa Clara i de Sant Jeroni, però no dóna dades sobre la relació de les monges al segle XVII.

L'única referència escrita que ha tractat la relació de la família Trobat Malferit en l'àmbit religiós i eclesiàstic data dels anys setanta del segle XX. El cronista oficial de la ciutat d'Inca Mn. Joan Coli va escriure la *Història del puig de santa Magdalena d'Inca*,³⁵ on en el capítol sisè dedicat a la fundació d'una capellania fa referència a la fundació del monestir per a joves novícies pobres naturals d'Inca provinent de l'heretat de la família Trobat Malferit.

Han passat tots aquests anys, trenta-nou exactament, i s'han publicat diversos i multidisciplinars estudis al voltant de la història de les monges tancades,³⁶ la seva creació i consolidació,³⁷ la relació amb el monestir de Santa Elisabet,³⁸ l'establiment al puig d'Inca,³⁹ la col·lecció valuosa de pergamins,⁴⁰ el retaule de la Puríssima,⁴¹ els tresors del monestir a través d'una trilogia d'art sacre,⁴² l'arxiu,⁴³ la pesta de 1652 al monestir,⁴⁴ la consuetud de 1696,⁴⁵ l'apotecaria,⁴⁶ la ceràmica,⁴⁷

- 32 ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; BOVER, Jaume. *Sant Bartomeu d'Inca. Monestir de monges jerònimes. Notes històriques*. Inca: 1980, p. 5.
- 33 FIOI TORNILA, Pere. *Sor Clara Andreu*. Biografia: Inca: 1994. El canonge inquer Nadal Garau Estrany publicà el 1908 un estudi sobre el sepulcre de la Venerable titulat: *Nuevo Sepulcro de Sor Clara Andreu, religiosa del convento de sant Bartomeu de la ciudad de Inca*. Del mateix autor, "Les biografies de Sor Clara Andreu" a *VII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006, p. 107-129.
- 34 FIOI TORNILA, Pere. *Puig de Santa Magdalena. Vida i història*. Inca: 1991.
- 35 COLI, Joan. *Història del puig de Santa Magdalena d'Inca*, Inca, 1970. Cal destacar que aquesta monografia li fou encarregada, en qualitat de cronista de la ciutat, en sessió plenària celebrada el dia 30 d'abril de 1956 essent batlle el Sr. Gabriel Campins.
- 36 RIPOLL, Lluís; FERRÀ, Joan M. *Ses monges tancades. El món ignorat dels convents històrics de Mallorca*. Palma de Mallorca: 1990; PONS LLINÀS, Nicolau: *Història i afers de les religioses a les Illes Balears (ss. XIII a XX), volum II*. Palma: 2005, p. 16-18; AMENGUAL BATLE, Josep. *Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800), volum II*. Palma: Leonard Muntaner editor, 2002, p. 129-134.
- 37 FIOI TORNILA, Pere. "Creació i consolidació del monestir de Sant Bartomeu" a *I Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1994, p. 51-61.
- 38 ESTELRICH COSTA, Josep. *El monestir de Santa Elisabet. Beguins, terceroles, jerònimes de Mallorca (1317-2000)*. Palma: Documenta Balear, 2002.
- 39 GILI, Antoni. "Monges clarisses en el puig d'Inca" a *II Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 133-145.
- 40 ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *Els pergamins de les monges jerònimes de Sant Bartomeu*. Inca: Ajuntament d'Inca - Consell Insular de Mallorca, 1998.
- 41 LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan et alia. *El retaule de la Puríssima de Sant Bartomeu d'Inca*. Palma: CIM, "Quaderns de Patrimoni Cultural", 2, 2001.
- 42 Amb la contribució de molts autors i especialistes, coordinats per Mn. Pere Joan Llabrés, varen sortir a la llum tres catàlegs amb el títol *Santa Maria d'Inca. L'art marí inquer* (1992); *Jesucrist a l'art inquer* (1996) i *Els sants a l'art d'Inca* (2001).
- 43 CORTÉS FORTEZA, Santiago. "Aproximació al catàleg de l'arxiu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca" a *AA.VV. Abadies, cartoixes, convents i monestirs, XXII Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: IEB, 2004, p. 57-69.
- 44 PIERAS SALOM, Gabriel. "El contagio de 1652 y el monasterio de san Bartolomé" a *Boletín Informativo Sor Clara Andreu*, núm. 2, Inca, juny de 1979. També cal destacar del mateix autor la *Breu història d'Inca* (Inca: 1986), on dedica un capítol a les monges jerònimes.
- 45 FIOI TORNILA, Pere. "La consuetud del monestir de Sant Bartomeu d'Inca" a *Boletín Informativo Sor Clara Andreu*, núm. 41. Inca: novembre de 1994.
- 46 FIOI TORNILA, Pere. "L'apotecaria del monestir de Sant Bartomeu d'Inca" a *IV Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 83-99.
- 47 CAPELLÀ Galmés, Miquel Àngel et alia. "Introducció als catàlegs materials ceràmics conservats al monestir de Sant Bartomeu" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 17-25.

el retaule major de 1730,⁴⁸ sant Bartomeu,⁴⁹ l'obra de Pere Terrencs,⁵⁰ el pou de sor Clara Andreu,⁵¹ museística,⁵² cartes de professió⁵³ i arquitectura;⁵⁴ però manca una visió detallada dels llegats testamentaris i el patrocini artístic per part dels benefactors al monestir. Aquest estudi vol ser una primera aproximació inicial per tal que pugui ser el bressol d'altres camps d'investigació que dibuixin un quadre historiogràfic que ens porti més enllà d'un fet puntual. La bibliografia pareix dominada per una perspectiva concreta, però que se'ns presenta sense cap estudi monogràfic de visió més global i desenvolupada, desproveïts de qualsevol clau interpretativa de contingut ampli i suficient capacitat explicativa.

Respecte a la historiografia que ha tractat el retaule de Sant Joan de la parròquia de Santa Maria la Major és escassa, gairebé inexistent. L'autor que ha estudiat els antecedents de la parròquia i cita, puntualment, el retaule de Sant Joan Baptista és Pere Fiol Tornila.⁵⁵ En els llibres publicats per Margalida Escanellas⁵⁶ i Pere Rayó,⁵⁷ que han aprofundit sobre l'arquitectura i la retaulística inquera, l'absència de dades i d'anàlisi del moble litúrgic és patent.

Pareix innegable que una visió global del procés de configuració del monestir de Sant Bartomeu d'Inca, des dels seus orígens, la història social i del poder, la religiositat, els priorats, l'economia religiosa, l'arquitectura i les arts plàstiques estigui encara per fer. Aquestes consideracions condueixen a plantejar-se que l'estudi i recerca d'aquest fenomen tan present i de tant impacte, com la proliferació de les monges jerònimes des de 1530 a l'actualitat des de l'ambició de desenvolupar una anàlisi més global i integradora, té un lloc en el nostre panorama historiogràfic i reclama un treball a fons.

Com hem vist a tall d'introducció i recorregut historiogràfic, la fundació del monestir de Sant Bartomeu d'Inca no va deixar impassible a ningú. Es va traduir, especialment, en tres aspectes: el primer, una alteració en la vida local; el segon, la introducció de novetats importants dins de les estructures de poder local i la posterior modificació de les preexistents; i finalment, una clara incidència sobre el

48 VIVES AMER, Francisca; MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. "El segle XVIII al monestir de Sant Bartomeu a través del retaule major, obra de Joan Deyà Balle (1730)" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 59-75.

49 Fiol Tornila, Pere. "Sant Bartomeu, patró d'Inca (1230-1643)" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 129-141.

50 TORELLÓ TORRENS, Antònia. "Pere Terrencs i les taules del convent de Sant Bartomeu d'Inca"; "Estudi iconogràfic de les taules atribuïdes a Pere Terrencs del convent de Sant Bartomeu d'Inca" a *VII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2007, p. 153-164 i 165-174. Al voltant de l'artista vegeu també LLOMPART MORAGUES, Gabriel. *Pere Terrencs i la seva taula de Sant Jeroni*. Palma: CAIB, 1991.

51 RIERA FRAU, Magdalena et alia. "El pou de sor Clara Andreu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca. Tècnica decorativa i iconografia" a *VII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2007, p. 175-180.

52 RIERA FRAU, Magdalena et alia. "El patrimoni historicoartístic del convent de Sant Bartomeu d'Inca: la necessitat d'un pla de gestió" a *VIII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2008, p. 121-129.

53 COLOM, Carme; CORTÉS, Santiago. "Les cartes de professió de les monges del monestir de Sant Bartomeu" a *IX Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009, p. 91-101.

54 RAYÓ, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, Ajuntament d'Inca, 1993; MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. "L'oratori del puig de Santa Magdalena lo puig d'Inca: fets històrics i arquitectura religiosa" a *VII Congrés del patrimoni. El nostre patrimoni cultural. Arquitectura i enginyeria popular a Mallorca - SAL*. Palma: 2006, p. 71-87; TUGORES TRUYOL, Francesca. "Restauració de l'oratori de santa Magdalena del puig d'Inca i pèrdues patrimonials (1885-1934) a *IX Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009, p. 115-127.

55 Fiol Tornila, Pere. "Visita al temple parroquial de Santa Maria la Major" a Comunicació: *revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, núm. 115-116. Palma: 2006, p. 227-240.

56 ESCANELLAS BONAFÉ, Margalida. *Arquitectura a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1991.

57 RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. *L'arquitectura a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996.

pes polític dels grups de poder local, seculars i eclesiàstics. El monestir era molt més que un centre de vida religiosa. És per això que intentarem aproximar-nos a aquesta època tenint en compte que el monestir a mitjan segle XVII es va convertir en un nucli que tractava relacions socials i relacions de poder.

2. *Del prestigi a la devoció. Condicions, pactes fundacionals i admissió de monges*

Les fundacions religioses promogudes per la noblesa o per famílies de prestigi local, com la de Joanot Malferit a Inca a mitjan segle XVII, es veren acompanyades de processos negociadors amb l'orde religiós beneficiari que quedaven plasmats documentalment a escriptures de capitulacions, d'acords o concòrdies fundacionals entre ambdues parts. No són els únics documents que ens informen com veiem aquí: la decisió de Joanot Trobat de fundar un monestir de monges quedà plasmada al seu testament de 1650.⁵⁸ En ell, el testador estableix que amb els seus béns es procedeixi a la fundació d'una nova institució conventual a Inca i era en aquell moment, i en aquell document, en el qual deixava fixada una sèrie de condicions amb les quals s'havia de complir tal llegat. Diu així el testament:⁵⁹

“(…) de tota la meva heretat se hages de fundar un convent de monges religioses donzelles pobres y naturals de la present vile y per monestir los assenyalé les cases convingudes de la heretat de Miquel Trobat mon onclo en lo lloc de Canamunt⁶⁰ y a tota la mia heretat les esmerse a lloc, le qual renda servexa per mantenir dites monges fins al nombre de dotze y asso se fasse per medi del jurats i rector de dite vile de Incha y en cas le mie heretat sie per mantenir unes dotze religioses estiga a voluntat de dits jurats y rector elegin les quals apparexera podran esser mantingudes de dite mie heretat.”

A les condicions fundacionals del testador es varen afegir altres clàusules que conformaren un altre dels grans capítols d'interès dels fundadors: el relatiu als drets de presentació per l'entrada de les monges al monestir d'Inca. Convé, doncs, cenyir-nos en detall al document titulat *Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de san Bartolomé de Inca*,⁶¹ on es desplega tota una maquinària ideològica de tall religiós, moral i social. Aquest document, sense data ni autoria, ens informa de la reunió mantinguda entre el rector de la parròquia i els jurats de la Universitat com a administradors testamentaris de l'obra pia instituïda per Joanot Trobat Malferit.

En segon lloc, ens parla del nombre de religioses, com també de l'obligatorietat del pagament dels dots i altres despeses que generava l'entrada en el convent:

“se aplican y trasfereschin ab ple dret a les dites religioses de dit convent de St. Barthomeu deguen reber y acceptar y perpetuament tenir sis religioses naturals pobres de dita vila de Incha ab ses calitats que de baix se especificara. Asso es sinch de cor y una de servici y que feltant alguna de les sis deguen

58 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, folis 39r-42r.

59 ARM, *ibidem*, foli 42r.

60 Els llocs toponímics són una constant dins la riquesa de les monges de Sant Bartomeu a partir del seu establiment al serral des de 1534. Al capbreu de les monges tancades del segle XVII (ARM, Capbreu, sig. C-1155, foli 14r) i en data de 19 de gener de 1602 podem llegir: “Donació de Joan Nadal ferrer de dita vila d'Inca quatre lliures censals per una peça de terra que posseeix en lo terma de dita vila en el camí de Sancellas.” També el dia 20 de gener de 1603 (ARM, *ibidem*, foli 38r): “Joan Ramis parayre de dita vila quatre lliures censals per una peça de terra. Hyeronim Rossello notari.”

61 ACM, *Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de San Bartolomé de Inca*, signatura 16153 (sense data ni autoria), folis 1r - 4r.

acceptat altre en loch de aquella y axi perpetuament deguen ser sis religioses, sens que per dot de les que en primer lloch entraren, com les que perpetuament seran, se haja de donar a dit convent mes que dites sinch centes lliures.”⁶²

Convé tenir present com han escrit I. Morant i M. Bolufer que “el honor familiar se representaba en buena medida a través de la mujer”⁶³ i en aquest sentit, tal com ha escrit J. L. Sánchez Lora, que “la cultura del honor constituyó un instrumento de control social y fue clave del sostenimiento social”⁶⁴. En aquestes dimensions, context i claus d’interpretació hem pogut localitzar els dots d’algunes monges o joves que es preparen per a l’ingrés, com per exemple el de sor Clara Andreu Malferit (1596-1623) del dia 17 de febrer de 1613:

Els dots a Sant Bartomeu d’Inca (final del segle XVI - principi del XVII)⁶⁵

A continuació s’establien les formes d’ingrés de les joves novícies a través d’onze clàusules:

DATA	MONJA	DOT	FAMÍLIA
29/04/1536	Sor Antonina d’Olesa	100 ll.	Francesc d’Olesa, ciutadà militar de Mallorca. Llorens Vives, notari ⁶⁶
07/02/1599	Sor Marianna Mestre	200 ll.	Juan Mestre, paraire, i Francina se muller
10/02/1601	Sor Jacobeta [sic Jaumeta] Morro ⁶⁷	<i>Cases situades dins dita vila en el carrer Major (avui Sant Bartomeu) tingudes per alou del Rnd. Bartheu Morro</i> ⁶⁸	Mestre Miquel Alzina, sastre de gulla
17/02/1613	Sor Clare [sic Clara] Andreu ⁶⁹	300 ll.	Antoni Andreu passamaner de la Ciutat de Mallorca son pare. Joanot Matero, notari
19/09/1624	Sor Úrsula Fiol ⁷⁰	300 ll.	Pere Fiol, notari ⁷¹

62 ACM, *ibidem*, foli 1v.

63 MORANT DEUSA, I.; BOLUFER PERUGA, M. *Amor, matrimonio y familia. La construcción histórica de la familia moderna*. Madrid: 1998, p. 50

64 SÁNCHEZ LORA, J. L. *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*. Madrid: 1988, p. 34.

65 ARM, *Capbreu de les monges jerònimes d’Inca*, signatura C-1155, folis 31r - 109r.

66 AMSB, pergami 271, 29 d’abril de 1536. Francesc d’Olesa lliura vuit lliures cens i sis quarteres de blat cens a Antonina, filla seva i de Beatriu Joana, sa muller, per al dot, car vol professar en el monestir de Sant Bartomeu d’Inca. Tot fa una suma de cent lliures, els testadors són Guillem Bartomeu, clergeu, Joanot Gual i Bernat Gallur d’Inca. En el capbreu conservat a l’Arxiu del Regne de Mallorca de les monges d’Inca (ARM, sig. C-4703, foli 43v) informa sobre el citat dot: “El 29 de abril el señor Francesch de Olesa ciutadà militar de Mallorca dona 100 ll. Per la dot de sor Antonina de Olesa filla monga de dit convent. Llorens Vives notari, 29 de abril 1536.”

67 Sabem que aquesta monja va morir el dia 16 de desembre de 1630 pel pergami conservat al monestir d’Inca (AMSB, pergami 229, 16 de desembre de 1630) redactat per Melcion Mòger essent testers Pere Abri Dezcallar, donzell i Gabriel Serra del Lladoner d’Inca. Diu així: “Sor Anna Servera priora, Joana Martorell, vicària, Prudència Rosselló, Vicença Vicens, Bàrbara Gual, Francina Mayol. Elissabet Massanet, Nicolau Melis, Marta Nebot, Angelina Rubert, Jerònia Benet, Lluïsa Pasqual, Maria Trobat, Teresa Reura, Jacinta Mas, Úrsula Fiol, Gertrudis Fiol, religioses profeses del convent de St. Bartheu de Incha, firmen concordia ab Bartheu Morro prevere de Incha, hereu de Pera Morro, nott. El qual es donatori de Bartheu son pare sobre de deu lliures cens que serviren pel dt de sor Jaumeta Morro ara difunta. B. Morro cedeix vuit lliures cens que paga Jacme Segui per cases que li establi Miquel Alcina, sastre.”

68 ARM, *ibidem*, foli 41r.

69 Destaca que sor Clara Andreu Malferit, síntesi biogràfica de la qual es realitzarà al capítol corresponent a la genealogia Trobat Malferit, fou vicària de la comunitat de monges el dia 23 de maig de 1606 (AMSB, pergami 209, notari Jeroni Rosselló) i el 16 d’abril de 1626 (AMSB, pergami 251, notari Melcion Mòger).

70 AMSB, pergami 259 (22 de desembre de 1625, notari Jeroni Rosselló). Diu: “Pere Fiol, notari d’Inca, tenint present que sor Magdalena Serra, priora, ha rebut les tres sentes lliures que serviran per la dot de Ursula Fiol, filla seva y religiosa de St. Bartheu de Incha, traspasa a dita priora sis lliures, deu sous de cens que paga Antoni Genovart de Incha per terra que li vengue dit Fiol sota alou de Balthasar Desbrull, ciutadà. Testers, Nadal Guasp, prevere doctor theoleg rector de Incha confessor del monestir, Miquel Bausa donat del monestir.”

71 El notari Pere Fiol, mort a Inca el dia 14 de juliol de 1633, és popularment conegut a la ciutat per la seva redacció el dia 10 de febrer de 1624 de l’acta notarial on la figura del Sant Crist suà sang durant tres dies. Per a més informació Fiol TORNILA, Pere. “Acta de la suor del Sant Crist d’Inca” a *AA.VV. El Sant Crist d’Inca*. Inca: Confraria del Sant Crist, p. 43-59.

“Primo. Que les dites sis religioses aço es sinch de cor y una de servici tant en la primera electio com en la que perpetuament se fera deguen esser elegides per lo rector i jurats de dita vila de Incha, qui vuy son y per temps seran ab eso empero que elegides que sien antes de entrar an dit convent deguen de ser examinades y abonades per la mare priora y religioses de dit convent. Declarant empero que sempre que de la desentia i familia de la señora Eufrasina Vallespir Trobat se trobia alguna donzella qui vulli entrar y esta sia proposit per religiosa de dit convent degue esser una de nombre de les sis⁷² (...)”

Les places reservades per part de la família Trobat eren tot un capital social i polític. Les condicions de la fundació o patronat del monestir de Sant Bartomeu contemplaven la reserva de places a decisió, en aquest cas, d'Eufrasina Vallespir. Aquesta clàusula va permetre resoldre la necessitat de donar sortida honrosa i ben reputada a filles i altres dones de la família que no es casessin. Els vincles de sang, el llinatge i la família foren gairebé sempre els criteris que presidiren aquestes capitulacions dedicades a l'admissió de monges.

Com hem vist anteriorment, la necessitat de pagar els dots abans d'entrar configura la segona clàusula per entrar al monestir.⁷³ Un desig de la família Trobat, escrit en el capítol tercer, és el de beneficiar les dones de la vila d'Inca i de l'entorn pròxim, especialment, per estrènyer vincles amb famílies respectives del mateix nucli geogràfic: “(...) per tant se declare que agen de esser nades en dita vila de Incha o son terma y baptisdes en la font baptismal de la parrochial Iglesia de aquella.”⁷⁴ En el capítol quart, el requisit serà tenir present el dia de l'ingrés de la novícia en el llibre de cadastre per tenir constància plena de la seva percepció de censals, dots i altres patrimonis. Cal dir, però, que l'increment dels dots d'entrada a mesura que avançava el temps estava en relació amb l'augment de la demanda, al temps que dificultava les possibilitats d'ingrés per a les filles de famílies amb menys recursos. En la clàusula cinquena es declara la puresa de sang per a la bona reputació:

“(...) se declare que les elegidores deuen ser filles de pares de bons eustems y de onesta familia, de tal menere que no vinguen de dessentia de moros, judios ni conversos a la Santa Fe Catholica, com no hage pressat mes de cent anys que sospessats foren reduits a la dita Santa Fe Catholica y que les tals donzelles sos pares, avuis maiors no sien estats penitentiats per lo sant ofici y esta veriguatio se ha de fer verbalment, secretament y sense escandol per lo Rverends i jurats.”⁷⁵

En les clàusules sisena i setena, s'estipula el sistema de criteris d'entrada, i la vuitena fa èmfasi en el cinc per cent de l'obra pia, cinc-centes lliures, per al manteniment de les sis monges que han d'entrar:

“(...) no tingue obligatio de acceptar de nou mes religioses que les que correspondran a la renda de nombre de dites sinch centes lliures accedores per ser portio a les sinch religioses de cor que ve per cada una de dites sinch a raho de cent lliures per quant la de servici ha de entrar gratis et pro Deo tindra empero dit convent sempre obligatio de acceptar ne una de servici per complir lo nombre de les sis de la obra pia.”⁷⁶

72 ACM, *ibidem*, foli 1v.

73 ACM, *ibidem*, foli 2r.

74 ACM, *ibidem*, foli 2r.

75 ACM, *ibidem*, foli 2v.

76 ACM, *ibidem*, foli 3v.

Conseqüentment, la novena estipula que *si acas cedides que seran les dites 500 lliures a dit convent y se agues de esmersar lo procedit de dita quitatio, se declare que lo esmers degue correr per compta dels dits Reverends i Jurats*⁷⁷ (...). La clàusula desena concreta que de les cinc-centes lliures es compraran les robes de calçar i vestir el *dia que les religioses prenen vell blanch i negra*⁷⁸ i, finalment, l'onzena on estipula l'orde de no acceptar cap més religiosa si els ingressos pactats no fossin suficients per al manteniment de les monges. Aquesta darrera demostra la preocupació de la família Trobat per assegurar l'estabilitat i la supervivència econòmica de la comunitat religiosa a través d'una renda anual fixa. La cura en els assumptes econòmics es veu acompanyada pel detall dels fundadors perquè el servei de les monges fos cobert.

3. La preocupació per la salvació. Els llegats espirituals o pietosos de Joanot Trobat Malferit (1650) i la seva neboda Eufrasina Vallespir Trobat (1722)

L'anàlisi dels dos testaments que veurem a continuació, i que romanen a l'Arxiu del Regne de Mallorca,⁷⁹ subratlla el transfons que intenta explicar la nostra investigació. La nostra línia de treball segueix les pautes d'utilització dels inventaris i testaments que es troben als protocols notariais de l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM) ja que ens donen informació sobre les obres pies a través de mecenatge artístic dels testadors.⁸⁰

És aquesta una altra versió de l'escenografia del patronat, és a dir, de la deferència cap al patró. En paraules d'Àngela Atienza:

“Escenografía pública de la dignidad social y del enaltecimiento, alimentado y trascendentalizado además, por el espacio sagrado en el que discurre y por la condición eclesiástica de quienes realizan la reverencia y honran con sus gestos al noble.”⁸¹

És aquesta la imatge que veurem de Joanot Trobat Malferit i la seva germana Eufrasina Vallespir Trobat, dignes de ser reverenciats per tota una comunitat religiosa d'Inca i Palma a través de patrocinis d'un monestir, un retaule, fundacions d'oficis i misses baixes que reflecteixen el poder econòmic al temps que impulsen l'afany de sacralització que sempre ha acompanyat el desenvolupament de la noblesa de Mallorca de l'Antic Règim.⁸² És la ritualització de la vinculació del poder secular i allò sagrat.

77 ACM, *ibidem*, foli 3v.

78 ACM, *ibidem*, foli 3v.

79 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533; ARM, testament d'Eufrasina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791.

80 Per nodrir-se de fonts historiogràfiques cal veure els estudis de CARBONELL BUADES, Marià. “Dos retrats cinccentistes del del canonge Jeroni Garau” a BSAL, 53, 1997, p. 119-128; “Pintura religiosa i profana en inventaris barcelonins (1575-1650)” a *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols del Col·legi de Notaris de Barcelona*, XIII. Barcelona: 1995, p. 137-190; VAQUER BENNÀSAR, Onofre. “Llibres i retaules en cases mallorquines (segle XVI, segona meitat)” a *Mayurqa*, 31. Palma: 2006, p. 297-323.

81 ATIENZA LÓPEZ, Àngela, *op. cit.*, p. 306. També és molt interessant l'estudi de SÁNCHEZ LORA, J. L. *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*. Madrid: 1998.

82 Per a una visió més general vegeu els estudis de PASCUAL RAMOS, Eduardo. *Francisc Truyols Font de Roqueta: política i llinatge a la Mallorca del segle XVII*. Palma: Lleonard Muntaner, 2008; OLOCAU, Conde de. “Padrón general de la nobleza mallorquina del año 1777, formado por Don Marcos Joaquín Rosselló, notario actuante de secretario del cuerpo de la nobleza de este antiguo Reyno” a *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, VI-IX. Palma: 1954-1955, p. 171-180.

Des del punt de vista de la tipologia documental que estudiarem, el testament es configura com un acte de previsió davant de les transcendents conseqüències que tindrà la mort física (la fragilitat de la condició humana) en el destí etern de l'ànima. És el mitjà idoni, més adequat, perquè el testador mantingui més enllà de la seva mort el seu estatus social i la seva potestat sobre el nucli familiar. El testament Joanot Trobat Malferit persegueix crear els vincles necessaris per aglutinar tot l'ajut sobrenatural que li permeti aconseguir la vida eterna. Destaca el fet que el règim successori de la família Trobat, i mallorquina en general al segle XVII, s'ordena fonamentalment a partir de dos principis: el de continuïtat, amb un patrimoni que es va transmetent successivament, i el d'universalitat, quan l'hereu succeeix en la totalitat de la casa.

Veiem com Joanot Trobat té un seguit d'obligacions com ara protegir el patrimoni de l'heretat i també altres càrrecs personals de protecció de membres de la família que poguessin quedar desemparats a la mort del causant i càrrecs d'execució última de les disposicions testamentàries del causant.

Un aspecte important és la posició de la seva esposa o muller Caterina Trobat Pons en el si de la família i al tractament testamentari que rep: destaca la funció especial de l'esposa vídua com a garant de la supervivència social de la família, que ha de guardar el bon nom del seu espòs, que pot rebre la tutela dels fills comuns.

Els monestirs i els espais conventuals es van convertir pels seus fundadors o benefactors en el vertader instrument que els va permetre donar resposta a les necessitats derivades de la preocupació per la salvació així com les derivades de la política de prestigi, promoció i enaltiment del llinatge Trobat Malferit. És en aquest sentit que els dos grans temes presents en els testaments de Joanot Trobat (1650) i la seva neboda Eufrasina Vallespir (1722) són: per una banda, els aspectes relatius a l'enterrament i sepultura, i per l'altra, les celebracions religioses, les misses i sufragis. Comptar amb un espai funerari propi era, sense cap dubte, una de les ambicions somiades de totes les famílies nobles i benestants de la societat de l'Antic Règim. En aquest cas familiar de dos germans, ni Joanot Trobat ni Eufrasina Vallespir disposen de lloc d'enterrament propi en el monestir de monges d'Inca. El primer deixa per escrit en el seu testament:

"Primerament y antes de totes coses encomenat la mie anime en mans de Nostro Señor Deu Jesuchrist llegesch sepultura⁸³ al meu cor mort fahedores en la iglesia parroquial de la present vila en lo vas dels meus que es a la capella de Sant Joan, le qual vull sie feta ab ofici conventual cantat ab sermo."⁸⁴

La seva germana, per la seva banda, reflecteix en el testament:

*"I primerament y antes de totes les coses encomenat la mia anima en mans de Nostro Senyor Deu Jesuchrist qui ab la sua preciossícima sanch la ha redimida y vesada elegesch sepultura al meu cadaver faedora en la iglesia del reial convent del Pare Sant Domingo en lo vas de los Senyors Dametos (...)."*⁸⁵

83 La disposició de les sepultures no era una qüestió exempta de la seva importància, ja que contenia un gran significat com a indicatiu de la seva preeminència.

84 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 39r.

85 ARM, testament d'Eufrasina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 333v.

Triat l'espai funerari, és ara quan es fixava el *modus operandi* de l'enterrament. Joanot Trobat mana que el dia del seu enterrament es faci un ofici conventual cantat amb sermó i que el seu cos sigui portat de casa seva (*Can Amunt* al carrer de Sant Bartomeu) a la parròquia de Santa Maria d'Inca. L'escenificació plasmada al testament és digne de menció:

“Volent y manant que lo meu cadaver sie aportat a la sepultura per dotze homens pobres a nels quals sie feta una costa de dol y los sie donat a quiscu un siri de tres misas y la cota sie sua y los qui aportaran las entorxes las sie feta una cote ab un rosegay, les quals cotes sien dels qui les aportaran y a cada capella y frares qui assistiran an el meu enterro los sie donat un siri de tres unses a quiscu de cera blanche, y a cada confraria qui assistira an el meu enterro acompanyant al meu cadaver desde la mia casa a la sepultura, las sie donat de mos bens vint sous de moneda de Mallorca, lo demes vull sie fet a coneguda de mos marmassors.”⁸⁶

La seva neboda Eufрасina Vallespir tria un acompanyament dels pares dominics:

“que sia aquell acompanyat unicament de la Rda. Comunitat de dit Convent, ab ciri a cada religios y ques fase ab tot lo honor a direccio y vountat de dits Senyors mos marmessors i sera que Deu nostro tingue compessio de la mia anima y voldra perdonar les mies culptes y pecats (...)”⁸⁷

Com veiem, les capelles majors dedicades a un sant i sota el patrocini de llinatges famílies poderosos constituïen un dels llocs de sepultura post mortem més emblemàtics de les esglésies. Aquesta supervivència social es projecta en l'àmbit espiritual, per mitjà dels llegats disposats, en un cas concret en mil *misses baixes* a favor de l'ànima del testador Joanot Trobat Malferit, fet que denota el seu fervor religiós:

Fundació de *misses baixes* de Joanot Trobat Malferit (1650)⁸⁸

Església	Capella	Misses
Parròquia de Santa Maria la Major	Sant Pere	200
	Sant Antoni	100
	Nostra Senyora del Carme	25
	Sant Crucifix	50
	Sant Josep	13
	Sant Miquel	12
Església de Sant Francesc	Totes les capelles	200
Església de Sant Domingo	Totes les capelles	300
Església del santuari de Nostra Senyora de Lluç	Totes les capelles	100

En el llibre de comptes existent a l'Arxiu Parroquial d'Inca⁸⁹ tenim constància de les misses baixes, amb sermó i ofici, fundades per Joanot Trobat:

⁸³ La disposició de les sepultures no era una qüestió exempta de la seva importància, ja que contenia un gran significat com a indicatiu de la seva preeminència.

⁸⁴ ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 39r.

⁸⁵ ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 333v.

⁸⁶ ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 39r.

⁸⁷ ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 333v.

⁸⁸ Font elaborada a partir del seu testament; ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, folis 39r - 42r.

⁸⁹ API, llibre de comptes de Joanot Trobat per la misa darrera fundada de tots los diumenges i festes del any 1737, signatura 8.

“Fa a dita obre pia tots los anys lo Sr. Pere Joan Ripoll boter de Ciutat, vint y dues lliures censals a rao de un sinch per cent per terres que adquiri de D. Jordi Callar Dameto antes la Sra. Eufrasina Vallespir y Dameto conforme acte rebut en poder de Miquel Llabres notari als 17 de novembre de 1729 per la perpetua celebratio de ditas misas baixes, offici y sermo lo die de St. Joan de juny de 1737 per anima de dit Joanot Trobat y Malferit. 22 II.”⁹⁰

Anys més tard, aquesta fundació forma part de l'economia parroquial de Santa Maria d'Inca:

“Die XVIII septembris anno a natus Domini MDCLI. Congregats i ajuntats nosaltres abaix firmants en lo Archiu de la parroquial Iglesia Rnd. Dr. Joan Carles prevere i rector dela matexa, Ramon Ramis i Gabriel Reura, preveres i oïdors de comptes per effectes de ohir el compte al Rnd. Gabriel Massip prevere i procurador que fonch ad exigendum de la obra pia de Joanot Trobat per tots anys 1739 en 1741 y 1741 a 1743 (...) y se hi fa carrech de las patidas siguens. Se fa carrech primo dvuytanta y vuyt lliures que ha cobrat en dit temps del Sr. Pera Joan Ripoll boter de Ciutat per quatre pensions prochedides de vint y dues lliures censals fa tots anys a dita obra pia.”⁹¹

El bisbe de Mallorca havia de declarar el compliment del llegat pietós que es feia a la parròquia:

“El Bisbe de Mallorca Pedro Rubio Benedicto y Herrero reconocio las cuentas que anteceden de la obra pia de Juan o Don Trobat cuyas rentas se convierten en varios censos y se invierten en misas por alma de nuestro pio disponente y dos officios cada año y resultando haberser celebrado desde la anterior a la presente visita mil doscientas treynta y nueve misas, las declaro cumplidas.”⁹²

Concretament, les tres-centes misses que s'han de celebrar a l'església del convent de Sant Domingo d'Inca han de ser *les misses vulgarment dites de St. Gregori*.⁹³ La missa votiva *pro difuntis* de Sant Gregori, citada al testament de Joanot Trobat, prové d'una llegenda nascuda entre els segles XIV i XV que narra l'aparició de Crist a sant Gregori Magne mentre aquest celebrava missa a l'església de Santa Creu de Jerusalem (Roma)⁹⁴ el dia de Divendres Sant. L'aparició de Crist va ser sobre l'altar rodejat dels instruments de la Passió i mostrant els estigmes dels quals en brotava la sang que queia dintre del calze.⁹⁵

Aquest capital religiós i espiritual, quotidià i continuat, al servei de la salvació dels seus fundadors es tradueix quan Eufrasina llegà mil cinc-centes misses després del seu enterrament, repartides a diferents convents de Palma, juntament amb la fundació d'un ofici com a record anual el dia del seu sant: “Item orden y man que lo mes prest se pugue me sie fundat un officii celebrador tots els anys en la capella de Nostra Senyora del Roser del dit Real Convent de sant Domingo, lo die de santa Eufrasina per la mia anima y la

90 API, ibídem, foli 2r.

91 API, ibídem, foli 5v.

92 API, ibídem, foli 16v.

93 ARM, ibídem, foli 39v.

94 Émile Male apunta que existia a l'església de Santa Creu de Jerusalem de Roma una capella soterrània dedicada a sant Gregori el Gran. Vegeu MALE, *Emile. L'art religieux de la fin du Moyen Âge en France*. París: 1969 (1908), p. 99.

95 Per a un estudi més acurat de la propagació iconogràfica vegeu IBÁÑEZ GARCÍA, Miguel Àngel. “La misa de San Gregorio: aclaraciones sobre un tema iconográfico. Un ejemplo en Pisón de Castrejón (Palencia)” a *Norba-Arte*, 11, 1991, p. 7-18.

Sra. me mare (...).⁹⁶ Aquesta arquitectura litúrgica que va dissenyar la família Trobat tenia la seva presència dins el calendari religiós dels diumenges i festius, és a dir, el dia del Resurrecció del Senyor:

“Item mane celebrar cada diumenge y festa une misse baxa en la parrochial de dita vila en la capella del glorios St. Joan, celebradores a les dotze y antes de celebrar hagen de tocar amb lo seny gros a batallades, per caritat de la cua lassen y a les dites pel prevere qui le celebrara quatre sous per quiscune (...).”⁹⁷

Pareix clar que la fundació de convents i monestirs, el patrocini de capelles als temples parroquials i la instauració de misses i oficis setmanals va donar l’oportunitat a la família Trobat Malferit de conduir per al seu profit moltes activitats religioses de comunitats de frares, monges i preveres d’Inca a mitjan segle XVII.

Seguint en l’anàlisi del testament de Joanot Trobat, apareix la figura del seu oncle, Miquel Trobat,⁹⁸ a qui li deixa “per bon amor per sos alimens cada any durant la sue vide, deu quarteras de forment y rebedor pagadores de bax y ab diners effectiu li dexa vint lliures per terres anticipades (...).”⁹⁹ A continuació, li deixa a la seva dona o muller, Catalina Trobat Pons, hereva universal:

“per sos alimens deu quarteras de xexe y quatre de blat pagadores de baix lo aren porgades y portades en la sua habitatio, y ab diner effectiu cinquanta lliures de moneda de Mallorca pagadores a ses voluntats y en cas Jo muris als seus infants le per fitx altres cinquanta lliures, un porch de valor de vuit lliures, una somada de oli, dos somades de raims de penjar, dos quarteres de olives de les que valora y tinga en la vinya y hort de Rafalgarces.”¹⁰⁰

El testament d’Eufрасina Vallespir Trobat ens aporta algunes dades familiars que són prou interessants. Seguidament, apareix el seu fill Joan Dameto,¹⁰¹ canonge de la Seu de Mallorca, a qui:

“lex per bon amor y per tota part de heretat y legitima al dit Señor Juan Dameto prevere y canonge y coadjutor de la Seu de Mallorca mon fill, doscentas lliures moneda de Mallorca que tindra obligatio de ferli y prestar de aquelles deu milia lliures en la donacio universal que jo li feu, en la ocasio de son matrimoni y axi matex dos canelobres de plata, la piqueta de plata que jo tinc en lo meu capsal, vull sia tot de dit mon fill Juan, en tot lo qual hereu meu particular fas y instituesch (...) lo qual fonch fet en la present Ciutat de Mallorca als tres de maig de mil set cents vint y dos.”¹⁰²

96 ARM, testament d’Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 334r.

97 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, folis 39v.

98 Hem localitzat l’inventari dels béns de Miquel Trobat de dia 8 de gener de 1650 redactat pel notari Melcior Mòger, en el qual fa hereu universal el seu nebot Joanot Trobat davant dels testimonis Miquel Arrom i Miquel Martorell: *E primo trobi en dita heretat unes cases y corral en aquelles contiguo aiuades dins la present vile de Incha en lo carrer maior dit de St. Berthomeu confrontades de una part ab dit carrer y de altre ab ses cases dels hereus de Antoni Nedal ferrer y de altre ab lo carrer dit den Vidal y de altre ab ses cases y corral de mestre Bartomeu Beltran picapedrer* (ARM, sig. 6533, foli 93r).

99 ARM, ibidem, foli 40r.

100 ARM, ibidem, foli 40v.

101 En el seu testament de dia 23 de maig de 1730 (ARM, sig. T-793, foli 277r), podem veure com deixa mil misses, quatre-centes a la capella de Sant Pere de la Seu, cinquanta a la capella de les Ànimes de Santa Eulàlia, cinquanta a la parròquia de Sant Nicolau, i la resta a totes les parròquies de Palma. Morí a Palma el 26 de maig de 1730 a les set de la tarda.

102 ARM, testament d’Eufрасina Vallespir Trobat (03/05/1722), sig. T-791, foli 334v.

Sabem per un document que custodia l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI), relatiu a un acte de concòrdia entre els jurats de la vila i Eufrasina Vallespir, que fixaren el 1691 la seva residència a Inca i per la qual es va veure obligada a pagar quatre talles i les de l'església parroquial.¹⁰³ No obstant això, serà el testament del seu marit Nicolau Callar Dameto de dia 4 de setembre de 1723¹⁰⁴ qui ens aporti més dades sobre la genealogia familiar, òbits i llegats pietosos. Com a marmessors elegeix els seus fills Jordi i Mateu, donzells; Joan Dameto, prevere i canonge *coadjutor* de la Seu de Mallorca; Pere Descatllar, el seu gendre, casat amb la seva filla Joana; i finalment la seva nora, casada amb el seu fill Jordi, Magdalena Gual.

Elegeix sepultura a l'església del reial convent de Sant Domingo de Ciutat *en lo vas dels Senyors Dameto mos majors*,¹⁰⁵ deixa dues-centes misses resades a la capella de Nostra Senyora del Roser de dit convent i la fundació d'un ofici conventual a dit lloc.

Tota l'heretat i legítima als seus quatre fills Joan, Joana, Mateu, Jordi més 200 lliures censals cada any. Acabat l'estudi dels diferents testaments, vegem a continuació, a través del llibre d'òbits manuscrit de l'any 1787 per Ramon Calafat i publicat per Jaume de Olesa (1923),¹⁰⁶ una síntesi genealògica d'alguns dels integrants de les famílies Dameto i Vallespir enterrats en el vas de la capella dels Dametos de l'antic convent de Sant Domingo entre els segles XVI i XVIII:

Data	Persona
23/06/1553	Nicolau Dameto
13/06/1606	Elisabet Dameto Brull
15/11/1611	Antoni Dameto, fill de la Sra. Jerònima Dameto
05/08/1631	Elisabet Vilallonga Dameto, muller del Sr. Joan Miquel Vilallonga
28/06/1633	Elisabet Dameto muller del Sr. Joan Dameto, del carrer de Montision
11/01/1634	Elisabet Dameto, mare del Comendador Dameto
24/05/1638	Sr. Antoni Dameto de l'hàbit d'Alcàntara
05/09/1646	Isabel Quint Dameto, marquesa de Tornigo
10/07/1650	Catalina Dameto Sales, muller del Sr. Albertí Dameto i filla del Sr. Antoni Sales
09/09/1654	Beatriu Dameto i Puigdorfila, muller del Sr. Jordi Dameto Trilli
22/05/1658	Aina Dameto Burguet, viuda
20/06/1661	Albertí Dameto, marquès de Bellpuig
17/09/1664	Jordi Dameto, fill de Jordi
05/01/1666	Joana Dameto i Simonet. Testament en poder de Joan Amengual, notari, el 2 de gener de 1666
07/05/1667	Jordi Callar Dameto, donzell. Testament de Jaume Company, notari, de dia 14 de març de 1639
11/11/1671	Absolta en casa del Magnífic Antoni Puigdorfila per l'ànima de la Sra. Beatriu Sureda i Dameto, donzella filla del Sr. Miquel Sureda olim , procurador reial i de la Sra. Maria Dameto i Puigdorfila
08/09/1676	Jordi Dameto Trilli
01/01/1682	Maria Dameto i Truyols, viuda del Magnífic Nicolau Dameto donzell. Testament de Joan Armengol, notari, 30 de setembre de 1660

103 AMI, carpeta de diversos, número 5 (1691), 4 folis.

104 ARM, testament de Nicolau Callar Dameto (04/09/1723), signatura T-793, folis 117r-180r. Fou redactat a Sineu davant dels testimonis Antoni Gual, batlle de Sineu; Rnd. Bartomeu Togores, prevere i vicari de la parròquia de Sineu; Miquel Planas prevere i beneficiat a la parroquial; Vicens Ferrer, fill de Nicolau de dita vila; i Miquel Arnau, sabater. Morí el dia 25 de setembre de 1723 a les nou del matí.

105 ARM, ibídem, foli 177r. Deixa al rector cinc sous de moneda de Mallorca per al dia del seu funeral; com també cinc lliures al baci de la Terra Santa de Jerusalem per a conservació i subvenció d'aquests llocs sagrats.

106 OLESA I ESPANYA, Jaume. *Enterraments i òbits del Reial Convent de Sant Domingo de la ciutat de Mallorca*. Palma: Impremta Guasp, 1923.

- 07/09/1686 Francina Dameto, filla de Jordi Dameto Trilli. Testament de Joan Baptista Mora, notari, 22 d'agost de 1686
- 06/11/1687 Joan Dameto, donzell. Testament de Bartomeu Mir, notari, 5 de novembre de 1687
- 25/08/1700 Sra. Joana Dameto i Rossinyol, vídua del Magnífic Jordi Catllar Dameto, donzell. Marmessors Nicolau Dameto son fill, la Sra. Eufrasina Dameto Vallespir, la nora. Testament d'Antoni Moll, notari, 29 de juliol de 1679
- 07/09/1706 Joan Dameto i Togores, muller del Sr. Antoni Dameto
- 22/12/1711 Sra. Beatriu Dameto, vídua del Sr. Baltasar Serra i en segones núpcies amb Francesc Desbrull Font de Roqueta
- 01/07/1722 Sra. Eufrasina Vallespir Dameto

Seguidament farem un recorregut genealògic (p.xx) i una aproximació global a l'arrelament històric dels llinatges Trobat i Malferit a la vila d'Inca. Des del punt de vista de la toponímia inquera, es coneixia l'anomenat *s'Hort den Trobat* situat entre es Terrers, l'olivar de can Ripoll, Son Paparra i So na Monda.¹⁰⁷ En el capbreu de 1646 del convent de Sant Domingo d'Inca¹⁰⁸ s'inscriu la compra d'un quartó i mig de terra al Sr. Baltasar Desbrull per part de Joanot Trobat Malferit. Segons Joaquim Maria Bover, la família Trobat és oriünda d'Algaida i destacà el Sr. Miquel Trobat, que fou jurat de l'antiga Universitat el 1711.¹⁰⁹

Els orígens del segon llinatge de Joanot Trobat, Malferit, es podrien ubicar geogràficament a l'antic rafal del terme d'Inca, que confrontava amb el camí reial d'Inca a Pollença de nou quarterades amb casa pairal al carrer de l'Oca¹¹⁰ (antic camp d'Oca) i era dedicat a la vinya, conreu de cereals i lleguminoses. La família noble dels Malferit, segons Bover, "era coneguda a Mallorca des de 1239, any en què Berenguer Ferrer va vendre a Bernat Malferit la possessió Cuba, que avui posseeix Don Martí Maria Bonet."¹¹¹ L'any 1285 Pere Malferit, diputat per Inca, com a representant de la vila prestà sacrament i homenatge al rei Pere IV l'any 1343.¹¹² Tres juristes¹¹³ són els seus antecedents genealògics per part materna a l'antiga vila d'Inca: Mateu Malferit (Inca segle XIV - Nàpols 1460),¹¹⁴ Tomàs Malferit (Inca segle XV - 1508)¹¹⁵ i Pere Malferit de Muntanyans (Inca

107 Vegeu MASCARÓ PASARIUS, Josep. Veu "TROBAT, s'hort den" a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum XVII. Palma: Edicions Promomallorca, 1991, p. 325.

108 ARM, capbreu del Convent de Sant Domingo d'Inca fet per lo P. F. Guillem Pons essent prior lo R. P. Fra Joan Llopard en lo any 1646, secció convents, signatura C-319.

109 BOVER, Joaquim Maria. *Nobiliario Mallorquín*. Palma: 1949, p. 340.

110 Antic carrer de Bonaire, va rebre el nom de l'Oca tal com consta al padró d'habitants de l'Aixiu Municipal d'Inca (1872); corresponia al padró del quarter de la parròquia número quatre de la vila d'Inca de l'any 1866. Per a més informació vegeu PIERAS SALOM, Gabriel. Primera rotulació dels carrers d'Inca. Apunts històrics. Inca: CIM, 1991, p. 35-39.

111 BOVER, Joaquim Maria, op. cit., p. 22-24.

112 BOVER, Joaquim Maria, op. cit., p. 24.

113 BOVER, Joaquim Maria, op. cit., p. 22-23.

114 Diplomàtic, funcionari reial i jurista, va estar al servei del rei de la Corona d'Aragó Alfons el Magnànim, que l'envià com a ambaixador a Milà i Siena. Després de la conquesta del regne de Nàpols va rebre el càrrec honorífic de regent (1442) i d'entre les seves atribucions literàries destaquen uns comentaris a l'art lu-lià i *Addiuncula ad Matthaeum Palmerium florentinum*, de temporibus, on defensava Ramon Llull. Vegeu veu "Malferit, Mateu de" a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum VIII. Palma: Promomallorca, 1991, p. 204.

115 Fill de Mateu de Malferit, Tomàs, destacà per ser un minucios jurista i funcionari reial que va supervisar les tropes amb missió a Itàlia que comandava el gran capità Gonzalo Fernández de Córdoba (1453-1515). Entre les seves funcions va participar en els acords de repartiment del regne de Nàpols i conferencià sovint amb el comte de Nemours, cap de les tropes franceses. Va signar a Blois el matrimoni de poders de Germana de Foix amb el rei de la Corona d'Aragó Ferran el Catòlic l'any 1505, tasca diplomàtica eficaç que li va valer per ser nomenat tres anys després (1508) vicecanceller de la Corona d'Aragó. Vegeu veu "Malferit, Tomàs" a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum VIII. Palma: Promomallorca, 1991, p. 205. Per conèixer i aprofundir en l'actuació política de Ferran el Catòlic vegeu URGELL HERNÁNDEZ, Ricard. *Mallorca en el segle XV*. Palma: El Tall Editorial, 2000.

segle XV - Palma 1566).¹¹⁶ Segons Gabriel Pieras¹¹⁷ l'any 1595 es té constància de l'existència del carrer *den Galzeran Serra o den Malferit*.

Un altre personatge de la família Malferit fou el pare fra Guillem Malferit Llompart, germà de la mare de sor Clara Andreu Malferit, que va morir el dia 17 de maig de 1624¹¹⁸ i fou enterrat definitivament a la capella dels fundadors al convent barroc de Sant Vicenç Ferrer de Manacor. Segons Bover, “los Malferits de Játiva que se precian descender de los de Mallorca enviaron una comision para sacar su retrato a fin de guardarlo entre los varones ilustres de su familia”.¹¹⁹

L'Arxiu Diocesà de Mallorca conserva els documents referents a una venda de protocols de final del segle XVI per part del notari Bartomeu Vives a la vídua de Joanot Malferit, Eufrasina Malferit Vives.¹²⁰ Pensam que podrien ser descendents directes de Joanot Trobat Malferit, tal vegada el seu oncle, ja que la datació del document és del dia 2 de maig de 1590 i ahora constata la relació amb el monestir de Sant Bartomeu d'Inca.¹²¹

Sor Clara Andreu Malferit (1596-1628) és el personatge de la família més important, conegut i popular d'Inca. El seu pare mestre Antoni Andreu, passamaner, i la seva mare Caterina Malferida d'Inca la batiaren el dia 4 de desembre de 1596 a la parròquia de Santa Eulàlia de Palma.¹²² Les biografies¹²³ publicades sobre la Venerable aporten moltíssima de documentació que eludirem en aquest estudi per no ser la matriu de la nostra investigació.

Finalment, respecte als Vallespir, Bover ens informa que:

116 Fill de Tomàs Malferit i nét de Mateu, fou ambaixador del Gran i General Consell davant Carles I per reclamar la confirmació dels privilegis de l'Estudi General Lul·lià. Ocupà el càrrec de jurat de la ciutat i del regne de Mallorca els anys 1536, 1543 i 1555. Va escriure *Apologetium iuris responsum pro iustitia regum catholicarum in occupatione Indiarum*, que es conserva imprès en el llibre *Concilium* (Venècia, 1592), de Jacobus Mandellus, on defensava els drets polítics dels espanyols a ocupar noves terres descobertes i la licitud de la guerra contra els indis. Finalment, va escriure el tractat *Del Derecho que tiene el Rey de España sobre el ducado de Milán*. Consulteu veu “Malferit de Muntanyans, Pere” a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum VIII. Palma: Promomallorca, 1991, p. 205.

117 PIERAS SALOM, Gabriel, *op. cit.*, p. 88.

118 Segons Pere Joan Llabrés, “estudià gramàtica al puig de Santa Magdalena i el 1592 al convent dominicà de Palma, rebé l'hàbit de predicadors de mans del seu oncle el P. Llorenç Malferit. Els capítols de l'Orde i els seus cronistes fan grans elogis de la seva santedat (...) El 1837, quan fou esbucat sant Domingo de Ciutat, les seves despulles, amb altres dels venerables dominics, foren traslladades a la Seu i el 1975 foren enterrades a la capella dels fundadors de l'església de sant Vicenç Ferrer de Manacor”. Vegeu LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001, p. 147. Per a més informació sobre el convent de Manacor consulteu BORDOY BORDOY, Maria José; CRUZ PÉREZ, Esther. “El Convent Dominic de Sant Vicenç Ferrer: notes per a l'estudi dels costums funeraris (segle XVII-XVIII)” a *III Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: 2004, p. 273 - 287.

119 BOVER, Joaquim Maria, *op. cit.*, p. 24.

120 ADM, venda de protocols de Bartomeu Vives notari a Eufrasina vídua de Joanot Malferit, sig. 17/65/30, folis 1r - 6r.

121 Foli 1r. *Julianus Oliver nott. Procurador domine Eufrasine Malferit vidue ulvata at heredis honor Joanotti Malferit viis fui quo polsiventis notulas discietius Laurenti Vives et Bartholomei Vives nott. Quo titulo comptionis per com facte a monialibus sancti Bartholomei ville Inche dicit venum presbiteris et commum tatem puslteris lautre ville Inche condemnador at folrem domini lentum et libas monete mando dicte Eufrasine delittas [debetas] pro salaris justionis in posses dictor nott. A continuació, reunides les monges en sessió capitular al monestir de Sant Bartomeu el 21 d'abril de 1590 donen comptes de la venda de protocols per part dels notaris Vives. Foli 2r. *Die XXI mensis aprilis anno a natus domini MDLXXXX Joana Mas priorissa monasterii et conventos sancti Bartholomei ville Inche ordinis sancti Hieronis ut vicaria Antonina Rocha, Barbara Vidala, Marianna Albanara, Elisa Barhomeva, Agnes Viera, Magdalena Joana, Antonia Morra, Seclaramonda Mora, Praxedis Fullana, Francina Stelricha, Margarita Ferrera, Prudentia Fullana, Bernardina Mora, Antonina Ferre, Margarita Masquida, Lucia Mora, Margarita Garau et Jacobeta Mora monialis et professe et capitula redicti monasterii et conductus ad fonum campane capitulantia congregant ut moris et sanctis sub die facta mensis novembris anni proxime millesimi quingentesimisi octogentis octavis precedentis encantu publico omnibusque solemnitatibus precessaris factis et requisitis presente Gaspare Ferrer curitore de collo finise traditas omnes notulas et protocollis discutoris Bartholomei Vives in prioris Laurentii Vives et omnius alioris antecessor nott. Quo honorem dominem Eufrasine Malferida Vives viduis honorem Joanotti Malferit ville Inche (...).**

122 APSE, Llibre I de Baptismes (1596), foli 170r, anotació 6.

123 BARBERÍ, Joseph. *Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu con un apéndice histórico de la villa de Inca*. Palma: Imprenta Melchor Guasp, 1807; FIOL TORNILA, Pere. *Sor Clara Andreu*. Biografia. Inca: 1994.

“es tan antiguo este apellido en Mallorca, que en 1290 ya encontramos a Saura Vallespir casada en la Ciudad con el caballero Ramon de Sant Martí. Hubo una casa solar de esta familia en la villa de Manacor que poseía la hacienda de Llodrá, y por haber faltado a últimos del siglo XVI la sucesión masculina, la heredó D. Eufrasina Vallespir que se casó en casa de Dameto y es su sucesor Don Nicolás Dameto y Puigdorfila.”¹²⁴

Per gentilesa del Dr. Carbonell Buades hem pogut localitzar el testament del cunyat de Joanot Trobat Malferit, Joan Francesc Vallespir,¹²⁵ ciutadà militar, essent els seus marmessors: la seva muller Eufrasina Trobat (usufructuària i germana de Joanot Trobat), el Magnífic Sr. Francesc Vanrell (ciutadà militar) i el Magnífic Sr. Antoni Garriga (ciutadà militar i jurat). La seva sepultura es va realitzar al vas dels Vallespir de l'església de Santa Eulàlia de Palma, i deixà 1.000 misses *baxes* i un ofici perpetu. La seva mare era Catalina Vanrell (testament del notari Jaume Company) i fundà un fideïcomis; si no tenia fills, tota l'herència seria per a la seva filla Eufrasina i els seus descendents assumirien el llinatge Vallespir.

4. Escenografia de poder i política de prestigi. La família Trobat Malferit i el retaule de Sant Joan Baptista de Santa Maria d'Inca

El dirigisme i l'intervencionisme dels fundadors i patrons no tan sols va ser visible en la determinació d'allò que havia de ser la prestació dels serveis religiosos de la comunitat de frares, monges i preveres, sinó també en altres aspectes artístics. Aquest univers devocional es va posar de manifest en les indicacions que deixaren establertes als testaments entorn a la fabrica de retaules: és el que podem anomenar el capital honorífic i representatiu. Cap lloc més honorable, més públic i de major impacte que una església per fer gala i perpetuar en el record col·lectiu la memòria de la família Trobat Malferit.

El retaule (*retro tabulum* o taula que es col·loca darrere l'altar) en el marc de la litúrgia, del culte i de la ideologia religiosa és una de les peces artístiques que defineixen un temple cristià i que forma part d'un dels manaments de Joanot Trobat Malferit l'any 1650. Diu així:

“Item mane que en cas jo vivint no hagues acabat el retaule del glorios Sant Joan de la iglesia parrochial vull que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo, que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo daurar y feri una llantia de plata des valor de cent sinquanta lliures entre mans y plates tenint obligatio en fer la cremar ordinariament y asso tant de les obres pies com des dit retaule y llanties, acceptat la missa perpetua de lo diumenge y festa, la cual vull sie tingut a pagar lo qui sera hereu de la mayor portio de la mia heretat, y lo altres tot lo demes (...).”¹²⁶

En la política de representació dins el món de l'art l'ús de l'heràldica i dels escuts identificatius de la família benefactora fou una constant. Per això, un dels elements que apareix gairebé sempre als retaules és l'exhibició heràldica dels seus mecenes. A Inca tenim l'excepció: el retaule de Sant Joan Baptista, ubicat

124 BOVER, Joaquim Maria, *op. cit.*, p. 317.

125 ARM, testament de Joan Francesc Vallespir, protocol LL-307, notari Gaspar Llabrés (24-11-1675), foli 124r.

126 ARM, *ibidem*, foli 40r.

a la capella que està sota l'advocació del mateix sant i on va manar ser enterrat Joanot Trobat Malferit, no porta cap distintiu heràldic de la família que pagà la seva construcció, ni tan sols la capella. El daurat era obra d'especialistes¹²⁷ i es contractava per separat; a dia d'avui, fent una lectura tècnica després de la restauració que es va fer l'any 2006, no queda cap pàtina àurea del manament fet al testament per Joanot Trobat.

En el testament de la seva neboda Eufrasina de l'any 1722 veiem com torna a aparèixer citat el retaule de Sant Joan, encara que no aporta cap dada rellevant per a la seva anàlisi artística:

"Item orden y man que lo dit mon hereu infrascrit com a posseïdor de mos bens cumple la matexa obligatio que jo tenia de fer cremar la llantia de la capella de San Juan de la Iglesia parrochial de la vile de Incha, las oras acostumads per haverlo axi manat y ordenat mos parents qui eren dueños de dits bens."¹²⁸

El buidatge documental que s'ha duit a terme per estudiar l'autoria o paternitat, la fàbrica i la construcció del bé moble ha estat intens, però els resultats infructuosos. A l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major no consta cap llibre de fàbrica del retaule ni altra sèrie de comptabilitat religiosa del segle XVII amb els quals puguem dur a terme una reconstrucció fidedigna del retaule. Una possible hipòtesi que hem de contemplar és si tota la documentació referent al procés de contractació i construcció del retaule com els materials, la traceria, l'autor, els fusters i assembladors, els escultors i pintors es varen perdre a causa de l'incendi que va patir l'Arxiu Parroquial l'any 1667. La seva historiografia és pràcticament nul·la, ja que no és citat als dos estudis que fan referència explícita de l'arquitectura inquera i el seu tresor artístic.¹²⁹ El Precursor del Senyor és un dels sants més venerats en les esglésies i en el calendari cristià. En paraules de Mn. Pere Joan Llabrés "la seva devoció és present a Inca des dels orígens i la seva capella és permanent a la primera part de l'Evangeli".¹³⁰ Per la seva banda, l'historiador Miquel Pieras afirma que l'altar de Sant Joan:

"El 1638 es diu que està sota el patronatge de la família Malferit. Durant tot el segle XVII estava vora la capella de sant Miquel i just després de l'altar Major. En canvi, el 1796, està vora la capella de la Puríssima i just després de l'altar, no per canvi de situació sinó perquè l'altar de sant Miquel ha estat substituït pel de la Puríssima".¹³¹

127 En paraules de Rocío Bruquetas: "El dorado y la policromía de las superficies de los retablos en el Barroco adquieren un papel importante como los géneros tridimensionales, los cuales se conciben sabiendo que serán iluminados por la pintura y el oro, en busca de un efecto de realismo que acerque estas obras al espectador para que los pueda identificar como algo cercano a la vez que como imagen de la divinidad." Vegeu BRUQUETAS, Rocío *et alia*. "Los retablos. Conocer y conservar" a *Revista del Instituto del Patrimonio Histórico Español*, número 2, 2003, p. 16.

128 ARM, testament d'Eufrasina Vallespir Trobat (03/05/1722), signatura T-791, foli 334v. No és l'única dada que coneixem de fer cremar una llantia a una església d'Inca, també (...) *orden y man que lo dit mon hereu tingue obligatio el primer oli ques fere, donar y pagar quiscun any a los Rnds. Pares del convent de sant Domingo de la dita vila de Inca, un odre de oli per fer cremar la llantia de la capella de la Nostra Senyora del Roser de la sua iglesia* (ARM, *ibidem*, foli 334v).

129 ESCANELLAS BONAFÉ, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca-CAIB, 1991; RAYÓ BENNASSAR, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1993.

130 LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. "Obreries, Confraries i Festes de Sants a Inca" a *AA. VV. Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Gràfiques Mallorca, 2001, p. 16.

131 PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Sants i santes als altars de les esglésies d'Inca. Relació de les visites episcopals (segles XVII -XVIII) a *AA.VV. Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Gràfiques Mallorca, 2001, p. 53.

Les cinc visites pastorals realitzades a Inca des del 7 d'octubre de l'any 1563 al 15 de maig de 1572 per part del bisbe Diego de Arnedo (1562-1572)¹³² deixen entreveure una línia d'investigació que podria donar els seus fruits i arribar a conclusions més completes. De les notícies extretes de la capella de Sant Joan, pensem que és interessant l'ordinació realitzada pel visitador Llorenç Foncilles en la seva visita realitzada a Inca el dia 16 de setembre de 1570,¹³³ on es manifesta el seu descontent per no haver restaurat el retaule de l'altar de Sant Joan a la capella dels qui tenen sepultura:

“Item quum in proxima visitatione fuerit ordinatum quod habentes sepulturam in capella Sancti Iohannis, ex eo quia non reffecerant retabulum ipsius capelle, prout alias et iterum fuerat mandatum, non admitterentur ad divina donec predictum retabulum fuisset reffectum et ipsi fuerint ad divina, non reffecto retabulo, admissi, mandavit quod propter eorum tantum contemplum ac vilipendium ne posthac ad divina admittantur per rectorem aut vicarium sub pena decem ll. Sine expresso in scriptis mandato ab ipsamet Sua Rda. P. Donec predictum retabulum debite fuerit reffectum.”

Com hem vist anteriorment, es constata l'existència de famílies enterrades a la capella o en el vas de Sant Joan de la parròquia a final del segle XVI, al mateix lloc funenari on l'any 1650 mana esser enterrat Joanot Trobat Malferit. Una hipòtesi referenciada pel Dr. Marià Carbonell Buades amb la finalitat de descobrir l'autoria del moble litúrgic es correspon a l'anàlisi de l'inventari de l'escultor Pere Joan Pinya (c. 1600-1680), fundador de la saga d'artistes. Segons el Dr. Carbonell “l'any 1640 fabricava el retaule de sant Bernat per a la parròquia d'Inca; en resta la talla del titular, de rostre juvenívol i hàbit peculiar drapejat”.¹³⁴ La fase final de la seva carrera no està del tot documentada, però segurament treballava en obres contractades anys enrere: “Gràcies a l'inventari *post mortem* podem afegir que va fabricar un retaule per a Eufrasina Vallespir, muller del donzell Nicolau Dameto (...).”¹³⁵

Des del punt de vista estructural i d'anàlisi de la seva tipologia, situat a la darrera capella del costat de l'Evangeli, hi trobem el retaule façana d'estil plateresc de Sant Joan Baptista que s'estructura amb predel·la, cos amb tres carrers plans i àtic.¹³⁶ Té sòcol de marès pintat, i tota la seva estructura és de fusta sense policromar. L'arquitectura del moble s'estructura a partir de dues columnes als extrems del cos amb fust estriat i garlandes del terç inferior, i dues helicoidals i el terç inferior amb decoració floral que emmarquen el carrer central. Sobre les columnes descansa l'entaulament, amb decoració floral i caps d'àngels, on descansa la cornisa de l'àtic: en ell trobem la pintura de santa Bàrbara, amb els seus emblemes propis: la torre, la palma del martiri i la custòdia del Santíssim;¹³⁷ era advocada contra les tempestes i els llamps. Els dos

131 Vegeu PÉREZ MARTÍNEZ, Llorenç. *Las visitas pastorales de don Diego de Arnedo a la diócesis de Mallorca (1562-1572)*, toms I-II. Palma: 1963-1969, p. 586-617.

132 PÉREZ MARTÍNEZ, Llorenç, *op. cit.*, p. 607.

134 CARBONELL BUADES, Marià. *Art de cisell i de relleu. Escultura mallorquina del segle XVI*. Palma: Olañeta editor, 2002, p. 104.

135 CARBONELL BUADES, Marià, *op. cit.*, p. 104.

136 Segons el Dr. Marià Carbonell Buades (UAB) “en cuento al retablo, la organización más frecuente es también la más tradicional: el mueble se articula con órdenes superpuestos, dividiéndose en cuerpos horizontales -uno o más, según las dimensiones y la función- y calles verticales, tres es normal, cinco excepcional”. Vegeu CARBONELL BUADES, Marià. “El retablo en Mallorca, del renacimiento al barroco” a *Retablos: técnicas, materiales y procedimientos*, Grupo Español IIC. València: Generalitat Valenciana, 2004, p. 6.

137 Anacronisme relacionat amb la seva advocació contra la mort sobtada, sense possibilitat de rebre el viàtic, referència al llamp que va matar son pare que la decapità.

carrers laterals contenen grans pintures a l'oli que porten la data de 1757, el de la dreta amb la imatge de sant Bru, fundador de la Cartoixa (1030-1101); i a l'esquerra la de sant Francesc de Borja (1510-1572), duc de Gandia i després jesuïta, deixeble de sant Ignasi de Loiola i general de la Companyia de Jesús.

Pel que fa als atributs de sant Bru a la pintura del retaule d'Inca apareix representat damunt una cartel·la amb volutes com a *San Bruno fundador*, vesteix l'hàbit blanc de l'orde, túnica i escapulari amb caputxa, porta el llibre de la Regla; la mitra i el bàcul als peus són símbol de tots els bisbats que va rebutjar. Com a penitent porta una creu i una calavera, i també una rama d'olivera o un crucifix ramellet pres del psalm 51, 10: *Ego sicut oliva fructifera in Domo Dei*.¹³⁸ Se'l representa jove, barbamec, de rostre puntegut gairebé calb. La seva iconografia comença a partir del segle XVI arran de la seva beatificació l'any 1514. Un any després es publica a Colònia la *Vita Sancti Brunonis* de Petrus Blomevenna, prior de la Cartoixa de Santa Bàrbara. Respecte a la iconografia de sant Francesc de Borja el seu atribut principal és la calavera coronada, vesteix sotana i porta en una mà el seu atribut de l'emperadriu Isabel, la qual contempla amb rostre compungit. Pel que fa a l'àtic del retaule, podem contemplar la imatge de la Verge i màrtir santa Bàrbara amb l'escenificació de tots els seus atributs: la corona, la palma, la torre, el canó i el seu pare Diòscor vora els peus, qui gelós de la seva bellesa la va fer tancar dins una torre per allunyar-la de les mirades dels homes. És patrona contra els trons i llamps, dels fonedors de campanes, miners, pedrers, arquitectes i protectora de la mort instantània com els artillers.

A mitjan segle XVII es tendeix a l'eliminació de la multiplicitat d'escenes i a traçar retaules d'un sol ordre, donant més protagonisme a l'escena principal; és el cas d'Inca amb l'escultura de sant Joan. En aquest sentit, el Dr. Marià Carbonel Buades apunta que esdevenen una sèrie de canvis a final del segle XVI en la realitat de la retaulística mallorquina:

“(...) Durante el último cuarto del siglo XVI se constatan tres interesantes fenómenos en las artes plásticas locales: primero, la producción de retablos aumenta de forma muy considerable (...) en segundo lugar, el retablo de escultura desplaza al de la pintura muy rápidamente; y por último, se puede constatar el proceso de monumentalizar del retablo, que adquiere dimensiones insólitas en la isla.”¹³⁹

Una estreta cornisa separa aquesta última del cos, que té com a part més destacada la fornícula coberta amb petxina renaixentista. La fornícula central emmarca una escultura exempta amb la imatge de sant Joan Baptista, titular de la capella i del moble litúrgic. La iconografia és rica. No hi ha dubtes que el benefactor Joanot Trobat Malferit trià el Precursor no tan sols perquè és el darrer dels grans profetes del poble d'Israel, sinó perquè des del seu naixement l'arcàngel sant Gabriel li va atorgar l'important paper de preparar el camí de Jesucrist, d'anar davant d'ell perquè trobi “un poble ben disposat”.¹⁴⁰ Els

138 Jo seré com l'olivera fructífera a la casa de Déu. Per a més informació vegeu CARMONA MUELA, Juan. *Iconografía de los santos*. Madrid: Ed. Itsmo, 2003, p. 59-63.

139 CARBONELL BUADES, Marià, op. cit., p. 4.

140 Lc, 1, 17.

atributs de la imatge del retaule són l'anyell damunt el llibre, per ser profeta, una creu llarga de canya que simbolitza el seu coneixement del martiri de Crist i la seva indumentària a base d'un vestit de pell de camell cenyit amb cinturó de couro i un mantell vermell en record del seu martiri.¹⁴¹

L'àtic s'estructura amb dues columnes salomòniques que emmarquen una pintura de santa Bàrbara, que sustenten un arquiteu i un frontó mixtilini amb escut de l'*Agnus Dei* o anyell pasqual de sant Joan rematat amb cimera cavalleresca. En el cristianisme, *Agnus Dei*¹⁴² (anyell de Déu) es refereix a Jesucrist en el seu rol d'ofrena en sacrifici pels pecats dels homes, a semblança de l'anyell que era sacrificat pels jueus durant la commemoració anual de la Pasqua. Aquest títol li fou aplicat pel profeta Joan Baptista, durant l'episodi del baptisme de Jesús en el riu Jordà, segons els evangelis. Des d'un punt de vista iconogràfic i de l'art cristià, l'escut que corona el retaule de Sant Joan d'Inca representa la imatge d'un anyell amb el cap aureolat que agafa amb la seva pota davantera esquerra un estendard coronat per una creu. D'aquest penja un penó amb la imatge de la creu llatina, símbol de la religió cristiana.¹⁴³ El moble es va restaurar l'any 1996 per Pere Terrassa.

El monestir de Sant Bartomeu fou més que un lloc d'oració, de vida espiritual i un focus d'adoctrinament religiós. La seva extraordinària proliferació té molt a veure amb aquest condicionant i amb la particular insistència que en la necessitat de pregàries, cerimònies i serveis religiosos de tot tipus que s'havia fet ja abans del concili de Trento (1545-1563), però que es va desplegar posteriorment amb renovada energia i gran força per l'Europa catòlica. A més d'una manifestació de devoció i religiositat, el monestir de les monges d'Inca fou per molts dels seus benefactors i patrons un dispositiu de producció i reproducció de poder. Analitzada minuciosament l'arquitectura i el seu tresor artístic hem de ressaltar que no existeix un desplegament iconogràfic i heràldic de la família Trobat, Malferit, Vallsespí¹⁴⁴ ni, per una banda, al monestir de monges jerònimes, com també a la capella i retaule de Sant Joan Baptista a la parròquia de Santa Maria la Major.

141 El monestir de monges jerònimes d'Inca guarda dins el seu tresor pictòric una pintura del segle XVII, anònima, realitzada amb tremp sobre tela (55 x 84 cm.) que representa sant Joan Baptista al desert. La seva iconografia guarda relació amb l'escultura del retaule de Santa Maria la Major, si bé estan datades en el mateix segle. La pintura respon a la descripció de sant Marc (1, 6): *Joan duia una roba de pell de camell i portava una pell a la cintura, s'alimentava de llagosts i mel boscana*. Vegeu AA.VV. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Gràfiques Mallorca, 2001, p. 91.

142 *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi* (Un 1, 29.36).

143 La devoció inquera al més gran dels profetes, potenciada el segle XVII per la família de Joanot Trobat Malferit amb el retaule de sant Joan, es tradueix en una sèrie de peces artístiques que corresponen a diferents èpoques i llenguatges. En primer lloc, formant part de la col·lecció particular de Can Ripoll d'Inca, una pintura atribuïda al deixeble de Zurbarán Bernabé de Ayala (1639-1696) realitzada en tremp sobre tela (108 x 81 cm) i datada al segle XVII. La iconografia representa la degollació de sant Joan Baptista simbolitzant el martiri com a final de la vida de Joan, el Baptista (narrat en els evangelis de sant Marc, 6, 14-29; i sant Mateu 14, 1-12). Amb viu dramatismes aquesta pintura representa la degollació de Joan mentre la filla d'Herodíes té preparada la plata per presentar el cap del profeta a la seva mare. Dos segles després, es va obrar la bacina de sant Joanet, una talla de fusta policromada damunt un plat de llautó, obra anònima i tardana del segle XIX conservada al museu parroquial de Santa Maria la Major. És el darrer bací amb què l'obreria de Sant Joan de la parròquia recaptava almoines per al culte del Sant Precursor. Aquest és afigurat com un infant, quan *creixia i s'enfortia en l'Esperit, i va viure al desert fins al dia que es manifesta a Israel* (Lc, 1, 80). Segons la iconografia tradicional, juga amb un anyellet, com a preparant-se per anunciar l'*Anyell de Déu, que lleva el pecat del món* (Un, 1, 29.36). De la mateixa època, i seguint en la línia de devoció de sant Joan com a sant profeta que prepara la vinguda de Jesucrist, data el reliquiari de sant Joan Baptista de fusta daurada i policromada.

144 Els escuts d'armes no apareixen ni al monestir de monges jerònimes ni a la parròquia de Santa Maria d'Inca. Són els següents: en primer lloc, el de la família Trobat, un escut dividit en dues parts, al costat dret una banda de plata en camp encarnat i al costat esquerre una torre de plata que surt de la mar dins camp encarnat; en segon lloc, la família Malferit, escacs blaus en camp d'or; i finalment, la família Vallsespí, un pi col·locat en el centre d'una vall, tot natural en camp de plata.

Fou una fundació que es vinculà de forma molt clara als centres de poder familiar i, en aquesta mesura, responien a l'interès per enaltir l'honor i la reputació social de la família Trobat Malferit a mitjan segle XVII, així com també assegurar la notorietat del seu llinatge i enfortir el seu propi poder i autoritat. Pensem que el ventall de possibilitats que van aportar aquest tipus de fundacions religioses com és el cas de les jerònimes d'Inca són fonamentalment dues: la primera, els serveis funeraris i religiosos que s'asseguraven en benefici propi i moltes vegades en el dels membres directes de la família, i la segona, les múltiples oportunitats pel desenvolupament de la política familiar respecte a les dones entenent les consideracions morals de l'època que se generaven a partir de les fundacions d'institucions religioses femenines.¹⁴⁵ No hem localitzat documentació que verifiqui la relació de Joanot Trobat Malferit amb la comunitat de monges jerònimes encara que, a tall d'hipòtesi i pendents d'estudi els llibres de priorat de mitjans segle XVII, les prioros sor Maria Trobat (1637 i 1641-1643) i sor Tomassa Trobat (1653-1655) podrien tenir alguna vinculació familiar amb el benefactor citat anteriorment.¹⁴⁶

Veiem, en conclusió, una sèrie de factors que podem extreure de l'anàlisi realitzada dels diferents documents que hem transcrit i analitzat. En primer lloc, es posa de manifest l'enaltiment públic de la identitat, del poder i del patrocini de la família Trobat Malferit a dues obres pies: la fundació del monestir de monges i, en el testament de 1650, l'acabament del retaule dedicat a sant Joan Baptista ubicat a la capella del mateix titular, lloc on havia manat ser enterrat el testador. En segon lloc, es constata la forma com aquest llinatge poderós de la vila inquera aprofità en benefici del seu patrimoni simbòlic les possibilitats panegíriques que li oferia el patronat conventual i la demostració dels llaços que unien el seu poder amb allò sagrat. En tercer lloc, Joanot Trobat volia perpetuar la legitimació del seu estatus privilegiat i de poder vinculant-lo a una dimensió sacra, és per això que darrere d'aquests comportaments es varen anar arbitrants aquestes relacions amb ordes religiosos a partir dels convents que varen fundar i patrocinar. Trobaren en ells la col·laboració entusiasta i l'empara ideològica que conservés i assegurés la legitimació del poder familiar.¹⁴⁷ No debades compartien privilegi i dominació social, la posició dintre de l'ordre social que era necessari mantenir i reproduir.

145 El testament de Joanot Trobat i Malferit deixa ben clar que seran els jurats de l'antiga Universitat d'Inca i el rector de la parròquia qui *y en cas le mie heretat sie per mantenir unes dotze religioses estiga a voluntat de dits jurats y rector elegin les quals aparexera podran esser mantingudes de dite mie heretat* (ARM, testament de Joanot Trobat Malferit 1650, signatura P-6533, foli 42r). És en aquest sentit que Àngela Atienza apunta que: "Además es preciso recordar que el beneficio de la fundación conventual no se reducía de forma exclusiva a la familia más o menos directa de los fundadores, sino que con bastante frecuencia los fundadores quisieron que el provecho de la nueva institución religiosa se hiciera extensible al conjunto de la localidad o comarca en la que se instalaba." ATIENZA, Àngela, *op. cit.*, p. 265.

146 Vegeu ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *Els pergamins de les monges jerònimes de Sant Bartomeu d'Inca*. Palma: Consell Insular de Mallorca - Ajuntament d'Inca, 1998, p. 21.

147 Respecte a la seva herència dins la configuració urbana de la ciutat d'Inca, hem de destacar avui l'existència dels carrers d'en Trobat (antic carrer del Silenci ubicat al segon quarter de Sant Domingo, existent al cadastre de 1605) i dels Malferits (existent des de 1595). Vegeu PIERAS SALOM, Gabriel. *Primera rotulació dels carrers d'Inca. Apunts històrics*. Inca: 1990; Inca. 1872. *Carrers, finques, habitants i oficis*. Inca: 1995.

ACM, *Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de san Bartolomé de Inca*. Signatura 16153.

Foli 1r.

Nos altres de baix firmants Rnt. i jurats de la parrochial Iglesia y vila de Incha, administradors testamentaris de la obra pia instituida per Joanot Trobat y Malferit en son ultim testament rebut per Jaume Gual nott. Als [] disposa que de la sua herencia se fundas un monestir de religioses pobres naturals de la matexa vila. Sabent axi mateix que de la dita hereditat sols ha redundat en limpio deu milia sinch centes lliures que deu pagar a dita obre pia, la señora Eufrasina Vallespir y Trobat muller del Mgh. Joan Vallespir ciutada militar y germana del dit Joanot testador;148 conforma lo acte de transactio149 firmat per dita señora y administradors de dita causa pia en poder del discret Jaume Antoni Fiol nott. Sots al []. La qual ha estada aprobada per sa santedat ab son bulleto Apostolich despetxat en Roma als [] sempre que aperegues a lo ordinat de la Sta. Iglesia de Mallorca, el qual te prestat son consentiment, y abonada la dita transactio e interpretat sobre de aquelles se autoritat, ab decret dels continuat en los llibres de la Curia ecclesiastica. Considerant tambe y atenenent les deu milia y sinch centes lliures no son benestants per fer lo convent de religioses que mana fundar dit testador, la difficultat que hi hauria en alcansar lo beneplacit de se santedat y consentiment de se Rejal Maiestat per la amortitzacio dels immobles necessaris per dita fundatio, los molts gastos que per dit effecta y la edificatio de dit nou convent se offerien, ab qui casi la maior part de dites deu milia sinch centes lliures avien de consumir y los inconvenients que alrement se consideren de fer nova fundatio en dita vila per trobarse ja en ella, ultra la parrochial iglesia, dos convents de religiosos, lo un de dominics, altre de franciscans observants y altre de religioses de la regla del glorios pare St. Hieroni sots invocatio de St. Bartomeu y nos apareix precis y necessari haver de supplicar a lo Illmo. Y Rmo. Sr. Bisbe, la commutatio de dita obra pia en altre que pugua tenir son effecte y sia mes adequada y conforma en tot lo possible a la voluntat del dit testador: nos ha apperegut seguint sa empero consensu del dit Illmo. i Rmo. Sr. Bisbe, la sua approbatio y autoritat que se espera interposara o com ha ordinari o com ha delegat Apostholic en les causes pies en acte de visita o del millior modo que de dret sia permes proposarli lo ques segueix a que venen les

Foli 1v.

religioses del convent de St. Barthomeu conforme determinatio capitular per aquelles pressa als []. A saber que les deu milia y sinch centes lliures se cresa en favor de dita causa pia sinch centes lliures de renda ha for de sinch per cent amortitzades sobre viles o officis, sobre los drets de la universitat y Regna de Mallorca y que dites sinch centes lliures de renda esmortitzades se aplican y trasfereschin ab ple dret a les dites religioses de dit convent de St. Barthomeu deguen rebre y acceptar y perpetuament tenir sis religioses naturals pobres de dita vila de Incha ab ses calitats que de baix se especificara. Asso es sinch de cor y una de servici y que feltant alguna de les sis deguen acceptat altre en loch de aquella y axi perpetuament deguen ser sis religioses, sens que per dot de les que

en primer lloch entraren, com les que perpetuament seran, se haja de donar a dit convent mes que dites sinch centes lliures: porque per totes les religioses que perpetuament entreran en dit convent en nombre de les sis se applicuen dites sinch centes lliures i per aquest se tenga formas en lo ingres de dites sis religioses se aniran especificant les qualitat en lo modo seguent. Primo. Que les dites sis religioses aço es sinch de cor y una de servici tant en la primera electio com en la que perpetuament se fera deguen esser elegides per lo rector i jurats de dita vila de Incha, qui vuy son y per temps seran ab eso empero que elegides que sien antes de entrar an dit convent deguen de ser examinades y abonades per la mare priora y religioses de dit convent. Declarant empero que sempre que de la desentia i familia de la señora Eufrasina Vallespir Trobat se tropia algua donzella qui vulli entrar y essta sia proposit per religiosa de dit convent degue esser una de nombre de les sis conforma lo acordat en acte de transactio en poder del dit Jaume Antoni Fiol nott. als [] com no sia de dita familia en tot temps mes que una de nombre de les sis.

Foli 2r. 2.

Que en orde a dites sis religioses noi age de hever differentia alguna de elles a les demes religioses de dit convent qui vuy son y seran ans be en elles se guarda y observa en vida i mort, tot lo que se garde en les que entren en son dot ordinari per quant en la religio noy deu haver exceptio de persones. 3. Per quant les dites sis religioses attento loque sera de la desendentia de la dita Sra. Eufrasina Vallespir y Trobat an de ser naturals de dita vila de Incha y conve millor declarar les qualitats, an de tenir les donzelles que se euran de eligir, per tant se declare que agen de esser nades en dita vila de Incha o son terma y baptisdes en la font baptismal de la parrochial Iglesia de aquella; declarant mes avant que seran tingudes y reputades per naturals de dita vila per dit effecte; les que seran nades en ella o terma de aquella y baptisades en dites fonts baptismals, encare per son pare o mare de aquelles no sien naturals de dita vila com sien habitants de ella y naturals de esta isla. 4. Que les dites donzelles elegidores per dit effecte que tindran la dita qualitat, ultra de aquella hajen de esser pobres y en dit mes la pobresa se declaren que les tals se reputen per pobres que de sos pares, avis o altres maiors seus el dia de la electio de elles feadora si fossen morts no poguessen tenir ni a elles espectar per legitima, legats, successio ab intestat o per testament de perçona ja defuncta o per via de llegats, donacions, o fidecoimissos an sos favor disposats per qualsevol perçones que deserta a la quantitat de cent sinquanta lliures y per quant se poria oferir difficultat en la haveriguatio dels bens, se declare que per esta, sols se haze de tenir attendentia a lo estim dels llibres del cadastre de la vila de Incha, que es trobara el dia de la electio de la donzella o donzelles que se hauran de elegir en tot temps, sens tenir mes attendentia a les deduccions de es alieno, que les se trobaran denunciades per capital en dit cadastre encaxe que altrement fossen deutors

Foli 2v.

perceptions de censals, dots o qualsevol altre causa via o raho porque espectant a la donzella mes de les dites cent sinquanta lliures no podra esser eligida, si empero hi espectara menor quantitat ho podra esser, no entenentse en eço la que seria de la desentia i familia de dita señora Eufrasine Vallespir y Trobat. 5. Per quant

dites donzelles cor de esser de cridades el servici de deu Nostre Senyor y de la sua Santa Iglesia y religio y es convenient sien de honesta familia y prosapia perque onestes militia de bona pressumptio, se declare que les elegidores deuen ser filles de pares de bons eustems y de onesta familia, de tal menere que no vinguen de dessentia de moros, judios ni conversos a la Santa Fe Catholica, com no haze pressat mes de cent anys que sospessats foren reduits a la dita Santa Fe Catholica y que les tals donzelles sos pares, auuis maiors no sien estats penitentiats per lo sant offici y esta veriguatio se ha de fer verbalment, secretament y sense escandol per lo Rverends i jurats que vuy son i per temps seran informantse quant los aparegue convenient de les perçones de bona vida i opinio que ben vist procurant tambe que les donzelles elegidores sien de bons costums encarregant en tot lo desusdit la conscientia de cade qual dels qui tindran vot en dita electio. 6. Per a que sia mes asentada y desapegada de propi interes la electio de la donzella o donzelles que entreran en dita religio se declare que sempre y quant vengue el cas de la electio, los dits Reverends i jurats fassen nominatio cade vegada de tres donzelles qui tinguen les dites calidats y feta que sia les proposen a dita mare Priora y demes religioses del dit convent de St. Barthomeu per a que les eximinen i averiguen si son aptes i tenen inclinatio de religioses i eximinales y abonades per dita Priora y religioses de dit convent haleshores los dits Reverends i jurats se deguen constituir en la iglesia de dit convent el dia que la Priora del dit convent que vuy es i per temps sera destinada y elli se digue una missa resada del Esperit Sant y celebrada aquella se constituesien en la gratia y cantant lo himne veni creator per les religioses y la oratio per lo Reverend assistent la mare Priora y vicarie y de mes religioses qui voldran

Foli 3r.

assistir, sien scritys los tres noms de les dites tres donzelles ab tres distints bolletis, els quals sien possats entre distinchs redolins dins una bosa la qual estera en mans del jurat maior y de elli sta extret lo un per un minyo de edat de set anys o el circa y el bolleti que sortira sia entregat en ma del Reverend, lo qual lo degue llegir ab altre i intelligible veu emprementia de tots le que heura sorteat sia per aquella vegada la que eura de sorteat sia per aquella vegada la que cura de entrar en dit convent per effecte de fer lo any de la approbatio y noviciat en son temps, y les dos que no sortearan puguen concorrer en altre cas de electio, mentres no eccedescha la edat de vint anys, y per quant poria acontexer que les tres elegides per lo Revernd i jurats no apereguessen a la mare Priora y demes religioses, declarant que tot asso aje de esser fet dins de sis mesos essetuant los tres a la Priora y religioses de dit convent per fer lo examen y averiguatio si son aptes per concorrer a le sort contadors del dia de la nominatio feta per lo Revernd i jurats i los altres tres mesos per la altre electio y examen. 7. Per a que en lo abono y examen de les tres donzelles elegides propessades per lo Reverend y jurats noi haze dissentio et difficultat entre les religioses y se face ab tota quiatut com se espera del donzell de tan sanctes religioses se declare que tal abono se face per dites religioses en la conformitat que sea usat en les religioses que fins avui han entrat en dit convent. 8. Per quant a dit convent se destinen les dites sinch centes lliures e son de sinch per cent ab obligatio de haver de acceptar y perpetuament tenir sis religioses en lo modo de susdit i pora acontexer que dites sinch centes lliures o part de elles se manfellissen o perdessen y en tot cas no seria raho que

dit convent sustentas dites sis religioses se declare que si les dites sinch centes lliures, o part de elles se manfallissen y perdessen que en tot cas dit convent no tingue obligatio de acceptar de nou mes religioses que les que correspondran a la renda de nombre de dites sinch centes lliures accedores

Foli 3v.

per ser portio a les sinch religioses de cor que ve per cada una de dites sinch a raho de cent lliures per quant la de servici ha de entrar gratis et pro Deo tindra empero dit convent sempre obligatio de acceptar ne una de servici per complir lo nombre de les sis de la obra pia. 9. Que si acas cedides que seran les dites 500 lliures a dit convent y se agues de esmersar lo procedit de dita quitatio, se declare que lo esmers degue correr per compta dels dits Reverends i jurats restana lo diner en lo interim en lo deposit de les monges o en la taula mumeraria a compta de elles y deguen esmersar dits Reverends i jurats sobre les viles, officis o sobre los drets de la universitat de Mallorca, y no de altre manera y fins stiga per fer lo esmers en lo modo sobre dit, no tinga dit convento obligatio de acceptar mes religioses que les que correspondran a la renda que actualment possehiran computant per cade religiosa lo que devers dit esta, fet empero lo esmers complit se complexa lo nombre de dites religioses. 10. I per quant se suposa que les donzelles qui han de entrar en dit convent ande esser pobres en lo modo sobre dit, i es precis subvenirles de tot lo necessari de calçar, vestir, llit y les demes robes y alages necessaries se declare que les primeres sis religioses que entreran, en que va compresa tambe la de servici lo dit Reverent i jurats el dia que aquelles entreran en dit convent, fet ja lo abono en lo modo sobre dit donaran a dit convent tot lo necessari, pagador de bens de la matexa obra pia tot nou i professat empero hajen dites sis primeres religioses per quant a dit convent esteran ja sedides les sinch centes lliures tingue aquell obligatio de fer lo gasto necessari de calçar vestir et als tot nou, entregansa en presentia del dit Reverent i jurats i perpetuant sea acostumat en dit convent, el dia que les religioses prenen vell blanch i negra fer algun gasto de cera vel alias a la Iglesia, i de pietantse en lo refetor a dit convent

Foli 4r.

Ja estaran cedides sinch centes lliures y se haura aprofitat de la rata del vegant degue fer lo convent tot lo gasto necessari en la conformitat que se ha acostumat en lesdemes religioses. 11. I per que de sobre sea declarat que manfallissen y perdensa dites sinch centes lliures, o part de elles, no tindra dit convent obligatio de prendre mes religioses que les que correspondran a les sinch de cor computant per cadascuna de elles cent lliures i podra esser que les ques perdes y manfallis no me portas cent lliures. Se declare que de la rata, de la renda que restera bona de nombre cent lliures que no estaria a obligar dit convent a prenda nova religiosa, morte que sia se que feria el nombre de les sinch de cor, se degue applicar en esta forma, a ceber es que de lo que anira discorrent, se pach en primer lloch a dit convent lo que heura dextat de cobrar vivint la religiosa lo demes empero se vaje possant en deposit fins sia estant per a porer comprar y esmerçar en lo modo sobre dit, la quantitat de renda fallida o perduda ab una o mes partides fins sia complit lo nombre de dites sinch centes lliures per a que pugua y degue dit convent acceptar altre nova religiosa.

Foli 39r.

Die XVII mensis julii anno a natus Domini MDCL. En nom de Nostro Señor Jesuchrist y de la sua divina gratie amen. Com sie sent per lo profeta dient i dispon deste case perque has de morir i no viure: per so Joanot Trobat y Malferit de la vila de Incha, sa de enteniment y de cor, volent dispondre de lo bens que Deu Nostre Señor me ha encomenat fas y ordena aquest meu petit testament en el qual llegesch en marmessors y desta ultima a derrera voluntat mie executors es a saber la Senyora Catherina Trobat y Artigues me mare lo honor M^o Christophol Pons mon sogre y la Sra. Catherina Trobat Pons me muller los quals prega. Primerament y antes de totes coses encomenant la mie anime en mans de Nostro Señor Deu Jesuchrist llegesch sepultura al meu cor mort fahedores en la iglesia parroquial de la present vila en lo vas dels meus que es a la capella de Sant Joan, le qual vull sie feta ab ofici conventual cantat ab sermo. Volent y manant que lo meu cadaver sie aportat a la sepultura per dotze homens pobres a nels quals sie feta una costa de dol y los sie donat a quiscu un siri de tres misas y la cota sie sua y los qui aportaran las entorxes las sie feta una cote ab un rosegay, les quals cotes sien dels qui les aportaran y a cada capela y frares qui assistiran an el meu enterro los sie donat un siri de tres unses a quiscu de cera balche, y a cada confraria qui assistira an el meu enterro acompanyant al meu cadaver desde la mia casa a la sepultura, las sie donat de mos bens vint sous de moneda de Mallorca, lo demes vull sie fet a coneguda de mos marmassors. Item celebrar mane en continent seguide la mie mort o lo mes prompte ques puga en dita parrochial cuatrocentes mises

Foli 39v.

Baxes repartides desta manera. Es saber en la capella del glorios St. Pere docentes, en la capella de St. Anthoni cent, en la capella de nostra Sra. del Carme vintisinch, en la capella del St. Crucifixi sinquante, en la capella del glorios Joseph tretze i en lo altar del gloriós arcangel St. Miquel dotze totes per unes volten tantum en remitio de mos pecats. Item celebrar mane en la iglesia de St. Francesch des dite vile docentes misses baxes repartides per los altars de aquelles i en lo convent de sant Domingo de dite vile trescentes misses baxes tambe repartides per lo altar de aquelles en les quals sien celebrades les misses vulgarment dites de St. Gregori, 150 finalment celebrar mane en la iglesia de Nostra Senyora de Lluch cent misses baxes totes per una volta tantum remitio de mos pecats. Item mane celebrar cada diumenge y festa une misse baxa en la parrochial de dita vila en la capella del glorios St. Joan, celebradores a les dotze y antes de celebrar hagen de tocar amb lo seny gros a batallades, per caritat de la cua lassen y a les dites pel prevere qui le celebrara quatre sous per quiscune. Y en el cas los capellans algun die dexassen de celebrar aquella en les hores des mitx die, en tal cas mane que los pares de St. Domingo tingan de enar a celebrar aquella en dite parrochial ab la mateixa charitat y si los dits pares de St. Domingo no les voleren, o no podran celebrar aquelles, les hagen de celebrar los pares de St. Francesch en dita parrochial ab la mateixa charitat de quatre sous. Item mane celebrar cada any y perpetuament en dita parrochial une missa cantada ab sermo celebrador del dia del meu enterro a cada anys y axi cada any en dite diada, per la celebratio de la cual dexa

Foli 40r.

lo acostumat y amortizat de mos bens. Item mane que en cas jo vivint no hagues acabat el retaule del glorios Sant Joan de la iglesia parrochial vull que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo, que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo daurar y feriu ne llantia¹⁵¹ de plata des valor de cent sinquanta lliures entre mans y plates tenint obligatio en fer la cremar ordinariament y asso tant de les obres pies com des dit retaule y llanties, acceptat la missa perpetua de lo diumenge y festa, la cual vull sie tingut a pagar lo qui sera hereu de la mayor portio de la mia heretat, y lo altres tot lo demes. Y dits hereus tinguem obligatio en retificar y confirmar totes les misses perpetues dexades per mos antepassats lo es que no pugan posar questio algune sobre de aquelles y en cas se dexassen de celebrar elles ques fasen yustantie que se celebren. Item dexa a quiscu dels bacins (d'acapta) qui demanen almoyné tant en dite parrochial com a nels convents que son en dita vila per amor de Deu, un sou a quiscu pagador per una volte tantum en record de la mia anima. Item dexa al Reverent Señor Rector per son dret parrochial sinch sous moneda de Mallorca. Item dexa a quiscun de mos criats y criades que asistiren an me casa axi petits com grans en lo dia de mon obit per amor de Deu sinch lliures ultra de lo que auran guanyat. Item dexa a Miquel Trobat Bestard per bon amor per sos alimens cada any durant la sue vide, deu quarteras de forment bonet y rebedor pagadores de bax y ab diners effectiu li dexa vint lliures per terres anticipades y en lo dit cas Miquel se tractas be ab mos hereus mirant per la mie heretat tenint en compte vull que mos hereus lo

Foli 40v.

hayen de mantenir en me case en tot lo necessari de menjar y beure calsan y vestir y en tal cas cessen tots aliments y en cas sen volgueren anar del present reguer los dits hereus lo tingan de acomodar axi ab sobre com en diners effectiu com si jo fos present y a les tres vull cessen dits aliments tant quant sera fore y en cas per ningun temps intentada questio algune a mos hereus demanant los algune cose tan per vie de Bernat Trobat prevere com Miquel Trobat en tot cas sde revoca tot lo per mi a ell dexat i no li dexaria coses algunes. Item mane que Monserrades Trobades esclava de mon onclo Miquel Trobat sie mantinguda en me case de tot lo necessari com es menjar y beure calsar y vestir. Item dexa a la senyora Catherina Trobat y Pons me muller cada any durant la sue vide vivint caste y sens marit y no de altre manera per sos alimens deu quarteras de xexe y quatre de blat pagadores de baix lo aren porgades y portades en la sua habitatio, y ab diner effectiu sinquanta lliures de moneda de Mallorca pagadores a ses voluntats y en cas Jo muris als seus infants le per fitx altres sinquanta lliures, un porch de valor de vuit lliures, una somada de oli, dos somades de raims de penjar, dos quarteres de olives de les que valora y tinga en la vinya y hort de Rafalgarces¹⁵² lo temps que yaurara per son propi us y en cas vulle habitar en unes cases li dexa lo estudi y cambra que ella matexa voldra amb un llit posat ab son pavello

Foli 41r.

matalas y dos flassades, tres parells de llensols, mitja dotzena de cadires de repos, un buffet y empren en totes les cases y en cas no vulguen estar en me case o no pogues habitar en me mare en tal cas li dexa les cases des Can Amunt ab tot lo sobre dit y asso vivint caste y sens marit com des sobre sta dit. Item en cas

que en lo die de mon obit jo tingues dos fills dexa a quiscun de aquelles tres milie lliures de dite moneda mallorquina pagadores en esta formes ço es en lo die del matrimoni de quiscunes sinch centes lliures y de dit die a un any docentes lliures y axi quiscun any en dite diades docentes lliures finitant dites tres milie lliures sien a quiscuna dex aquelles complidament satisfetes y pagades y en cas ne tingues unes des dues los dexa a quiscuna dos milie lliures pagadores en lo modo predit y son per tots y qualsevols drets les pugue competir y expectar sobre mos bens tant per dret de naturaleze com altres, en les quals aquelles hereves mies particulars les fas y instituesch y en cas nos contestassin y voleguessin llegalitzar sobres mos bens intemptant questio algune a mos hereus, en tal cas revoque lo dit llegat per a mi a elles fet y tant solament les dexa sinch sous. Item dexa a quiscun de mos infans mascles postums y de aqui al devant naxadors sinch sous, y sous per tots y qualsevols drets los puga compartir sobre mos bens, tant per dret de naturalesa com altres en los quals aquells hereus meus particulars fas y instituesch: y si algu dels predits mos infants mascles voldria estudiar vull que mon hereu lo hage de mantenir en los estudis fins arribar a doctor y asso tant en lo present regne com fore del regne sense disminutio

Foli 41v.

de la seva legitime pagades y cumplides en tots los altres empero bens meus instituesch y a mi hereus meus universals fas ço es usufructuaries les senyores Catherina Trobat Artigues me mare y la señore Catherina Trobat Pins me muller vivint caste y sens marit finisant mon hereu sie de hedat de vint anys ab conditio ques tant me mare com me muller tingan de habitar juntes. Propietari empero lo primer fill meu mascle postum y de aqui el devant naxador lo qual se hage de encomenar a les firmes que sera de Trobat y Malferit, el qual si a mi hereu meu universal fas lo segon y axi vull se seguezca entre de mos infans mascles preferint el qui sera nat primer de un en altres vulgarment pupilarment y per fideicomis fins al darrer lo qual sia mi hereu non sera o sera y moria en pupilla edat o despus quant que quant infants legitimus y naturals sustitueisch en aquell y a mi hereus universals fas la mia filla mayor la qual sia mi hereves en nom sera o sera y moria en pupilla edat o despus quant que quant seus infants legitims y naturals substituesch en aquella y a mi hereves universal fas la segona y axi vull ses segona entre les demes filles preferint sempre les qui sera nada primera, fins a la darrera les quals si a mi hereva non sera o sera y moria en pupilla edat o despres quant que quant seus infans legitims y naturals substituesch que en aquelle y a mi hereva universal fas la mie anime ab conditio que de tota la meva

Foli 42r.

heredat se hages de fundar un convent de monges religioses donzelles pobres y naturals de la present vile y per monestir los assenyale les cases convengudes de la heredat de Miquel Trobat mon onclo en lo lloc de Canamunt y a tota la mia heredat les esmerse a lloc, le qual renda servexa per mantenir dites monges fins al nombre de dotze y asso se fasse per medi del jurats i rector de dite vile de Incha y en cas le mie heredat sie per mantenir unes dotze religioses estiga a voluntat de dits jurats y rector elegin les quals apparexera podran esser mantingudes de dite mie heretat. Aquesta es la mie ultime y darrera voluntat entra casant, infringint y emulant lo cual fonch fet en la vila de Incha.

Testimonis del present testament cridats y pregats foren lo Rnd. Bartomeu Morro prevere, Jacme Hieroni Vicens beneficiat, Miquel Arrom scriva, Gabriel Buades gerrer, Marti Oliver fill de Marti, Antoni Martorell alias grandet fill de Antoni, tots de Incha y Gabriel Pou oriundus de la vile de Inche y jo Jaume Gual notari ques cridat y pregat. Fuit publicatum presentis testamentum per me Anthonium Reura nottarium nottas dicti Jacobi Gual nottari publici Maginifici auctoritate regiategentum in dominus monialibus presentis ville de Inche ab justitias honorem juratorum eius ville de Incha presentitus pro testibus Jacobo Mesquida Civitatis Magnifici et Franciscum Reura anonimato prelibate vile Inche.

ARM, Testament de Eufrasina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomas, signatura T-791, folis 333r – 335r.

Foli 333r. *Die III Mensis maii anno a natus domini MDCCXXII. En nom del Nostre Senyor Jesuchrist y de la humil Verge Maria Mare concebuda sense macula de pecat original Amen. Com si asta escrit per llei Divina, tots los homens haver de morir y sia aconsellat per lo profeta dient i dispon de la tua casa y bens perque deus morir y no sempre viure: Per ço Jo Domina Eufrasina Vallespir muller del Magnifich Sr. D. Nicollau Callar Dameto donzell¹⁵³ per trobarme rendida en lo lit de malaltia corporal de la qual tem morir, y voler dispondre de mos bens temporals que Deu Nostre Senyor en esta mortal vida me a encomenats, fas y orden aquest mon ultim y darrer testament en el qual elegesc els meus marmessors y desta ultima y darrea voluntat mia executors, lo molt R. P. Mestre Fray Pere Ribot¹⁵⁴ prior del convent de Nostra Sra. dels Socors de la present ciutat de Mallorca mon confessor, lo dit Sr. Don Nicolau Callar Dameto donzell mon marit, los Srs. D. Jordi Dameto, D. Juan Dameto prevere i canonge coadjutor de la Seu de Mallorca, D. Juana Dameto muller de D. Pedro Dezcallar i D. Matheu Dameto mos fills, a los que pregue que si jo moris sens fer altre testament ni ultima dispositio, els mos bens cumplen y executen lo que per mi troberan abaix scrit y ordenat. I primerament y antes de totes les coses encomenant la mia anima en mans de Nostro Senyor Deu Jesuchrist qui ab la sua preciossima sanch la a redimida y vesada*

Foli 333v.

elegesch sepultura al meu cadaver faedora en la iglesia del reial convent del Pare Sant Domingo en lo vas de los Senyors Dametos que sia aquell acompanyat unicament de la Rda. Comunitat de dit Convent, ab ciri a cada religios y ques fase ab tot lo honor a direccio y voluntat de dits Senyors mos marmessors i sera que Deu nostro tingue compassio de la mia anima y voldra perdonar les mies culpes y pecats fas y orden los llegats pios següents. Primo. Lex al molt Rnd. Sr. Rector de hont lo die de mon obit sere parroquiana sinch sous de moneda de Mallorca per son dret. Item orden y man que lo die de mon enterro me sia cantat un offici conventual corpore presenti pagant 10 sous de charitat. Item orden i man que me sien dites y celebrades per la mia anima seguit mon obit y lo mes prest se pugue mil y sinch centas misas resades, celebradores ab sta forma, ço es per lo dit molt Rnd. P. Mestre Fray Pere Ribot Prior y mon confessor 100 en lo

dit Real Convent del P. Sant Domingo, cent en la iglesia del convent del P. Sant Francesch, sinquanta a la iglesia del convent de Nostra Senyora dels Socors, sinquanta en les capelles de Nostra Sra dels Dolors del convent del sant Sperit, vint y sinch a la iglesia del convent de la Merce, vint y sinch celebradores per los Pares del convent de Istria, vint y sinch en la iglesia de los Pares Caputxins y los demes restants, celebradores a disposició y voluntat de dits Srs. Mos marmessors (...).

Foli 334r.

Item orden y man que lo mes prest se pugue me sie fundat un offici celebrador tots els anys en la capella de Nostra Senyora del Roser del dit Real Convent de sant Domingo, lo die de santa Eufrasina per la mia anima y la Sra. me mare. Item orden y man que mon hereu infrascrit tots els anys lo die de mon obit me fasse celebrar set misses resades en les set capelles de la Nostra Sra. dels Dolors del convent del sant Sperit per la mia anima fins hage fundades aquelles que vull i man se funden en dit dia per la mia anima en dites capelles y iglesia (...).

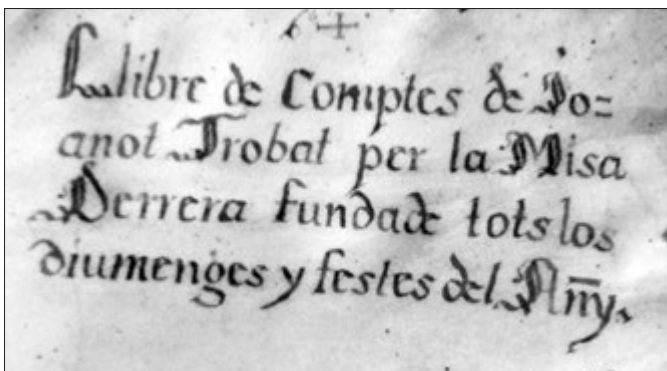
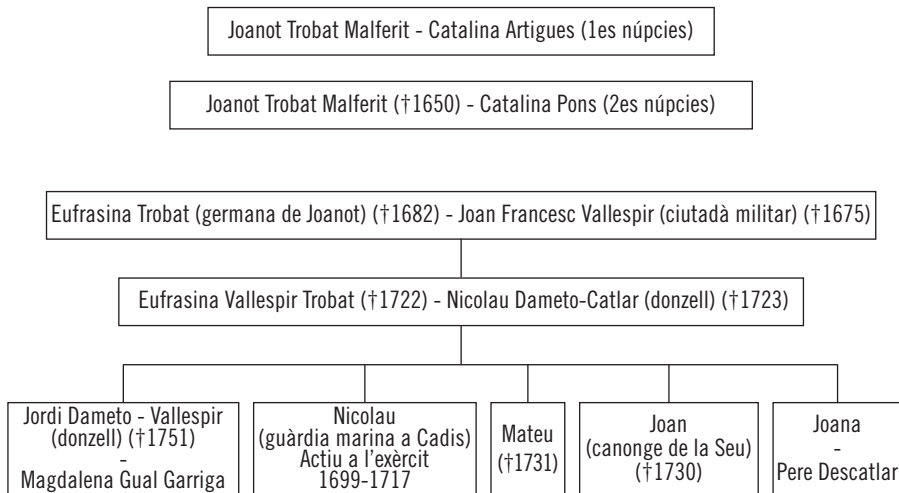
Foli 334v.

Item axi matex orden y man, que se funden tres missas resades en la dita capella de Nostra Senyora dels Dolors del convent del sant Sperit celebradores tots anys, per anima del dit Sr. Nicolau Dameto mon fill lo dia de son obit pagant tot lo necessari per dit efecte y la esmortitzacio¹⁵⁵ al Señor Rey. Item orden y man que lo dit mon hereu infrascrit com a posseïdor de mos bens cumple la matexa obligatio que jo tenia de fer cremar la llantia de la capella de San Juan de la Iglesia parrochial de la vile de Incha, las oras acustumades per haverlo axi manat y ordenat mos parents qui eren dueños de dits bens. Item axi matex orden y man que lo dit mon hereu tingue obligatio el primer oli ques fere, donar y pagar quiscun any a los Rnds. Pares del convent de sant Domingo de la dita vila de Inca, un odre de oli per fer cremar la llantia de la capella de la Nostra Senyora del Roser de la sua iglesia (...). Item lex per bon amor y per tota part de heretat y legitima al dit Señor Juan Dameto prevere y canonge y coadjutor de la Seu de Mallorca mon fill, doscentas lliures moneda de Mallorca que tindra obligatio de ferli y prestar de aquelles deu milia lliures en la donacio universal que jo li feu, en la ocasio de son matrimoni y axi matex dos canelobres de plata, la piqueta de plata que jo tinc en lo meu capsal, vull sia tot de dit mon fill Juan, en tot lo qual hereu meu particular fas y instituesch (...) lo qual fonch fet en la present Ciutat de Mallorca als tres de maig de mil set cents vint y dos. Señal de Eufrasina Vallespir Dameto que lo present testament lloa, aprobe, ratifico y confirme. Testimonis cridats y pregats per propia boca de dita Magnifica Senyora testadora, foren lo Rvnd. Sr. Miquel Planes prevere i beneficiat en la iglesia de la parrochial vila de Incha, Jaume Estade Chyurgia, Damia Planes natural de Incha, y criat de la casa dita Senyora, Manuel Blanch tambe criat de case, Francisco Lloret studiant, Marti Vaquer y Juan Garau sabaters y lo Pere Joan Thomas notari public de Mallorca qui requerit y pregat per dita Senyora haver revut lo demunt dit testament. Miri la dita Magnificha Senyora testadora als 30 de juny del mateix any cent les set y res quarts del mati.

Sigles

- ACM Arxiu Capitular de Mallorca
 AMI Arxiu Municipal d'Inca
 AMSB Arxiu Monestir de Sant Bartomeu
 AMSE Arxiu Monestir de Santa Elisabet
 APSE Arxiu Parròquia de Santa Eulàlia
 ARM Arxiu del Regne de Mallorca
 BSAL Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana

**ARBRE GENEALÒGIC DEL BENEFACTOR JOANOT TROBAT
 MALFERIT (INCA, SEGLE XVII) (de la pag. 205)**

*Arxiu Parroquial d'Inca (API).
 Llibre de comptes de Joanot Trobat per
 la missa darrera fundada per tots los
 diumenges i festes de l'any. 1737.
 Signatura núm. 8.*